

వజ్రచిత్త

“విద్వాన్”

వింజల సోమశేఖరరావు,

తెలుగు పండితుడు,

బండ్ల బాపయ్య హిందూ సైన్కూలు, నేటపాలెము.

సర్వస్వామ్య సంకలితము.

రు. 1-0-0.

దర్శన :
1956.

ప్రతులకు :

పింజల సోమశేఖరరావు,
వేటపాలెము
బాపట్ల తాలూకా :: గుంటూరు జిల్లా.

సారస్వత నికేతన ముద్రాక్షరశాల,
వేటపాలెము.

అంకితము

నిస్వార్థబుద్ధితో నిరంతరము రెండుకోట్ల చేనేతవారి
జీవితసమస్యకై నిర్విరామంగా కృషి చేయుచున్న నిర్వాజ
కరుణార్ద్రహృదయులు, అంధ్ర శాసనసభాసభ్యులు, అంధ్రప్రదేశ్
కాంగ్రెసు సహాయకార్యదర్శులు, అఖిలభారత చేనేత కాంగ్రెసు
ప్రధానకార్యదర్శులు నగు

శ్రీ ప్రగడ కోటయ్య గారికి.

నాకవితాకుమారి వద

నం బఱసాలిచి సిగ్గుపెండెరక

లోకమెఱుంగ ది ప్థిపుడు

రూపులుతిన్నఁగ దిద్దికొన్నదై

నీ కయివండ గోరినది

నెమ్మిమెయిన్ గ్రహియించి దీనినిన్

సాకుమ, నూత్నవైభవ య

శః పరిరంభణమబ్బు కోటయా!

OPINION
OF
ANDHRA CHIEF MINISTER

I have gone through Sri Pinjala Somasekhara-Rao's book entitled Vasthra Nirmatha. I thought it was going to be a mere propaganda play but the language of the ideas and the manner in which he has put the entire theme is very powerful and gripping. I have gone through it carefully and the author has achieved his ideas more than he expected. I wish the play could be staged. The problems of handlooms are clearly brought out and I congratulate the author on his success.

KURNOOL,

B. GOPALA REDDY

13-9-56

ఆంధ్రముఖ్యమంత్రి

అభిప్రాయము

(శ్రీ) పింజల సోమశేఖరరావు గారు రచించిన “వస్త్ర నిర్మాత” యను గ్రంథమును బరికించితిని. అది కేవల మొక ప్రచారమునకుఁ బరికివచ్చు నాటికయేమోయని తలంచితిని. కాని భావద్యోతకమగు భాషయేని కథావస్తువును నడపించిన విధానమేని రసవత్తరమై మనస్సును హత్తుకొనిపోవుచున్నది. నేను దానిని జాగ్రూకతతోఁ బరికించితిని. కవి తనయాదర్శములఁ దాను స్తేషించినదానికన్న మిన్నగ సాధింపఁగల్గెను. ఈ నాటకము ప్రదర్శనయోగ్యమని తలంతును. చేమగ్గములఁ గూర్చిన సమస్యలు విస్పష్టముగాఁ బరిష్కరింపఁ బడినవి. విషయము పొందినందులకు గ్రంథకర్త సభినందించుచున్నాను.

క ర్నూ ట

13. 9. '56

బి. గోపాలరెడ్డి.

ఇదొక విషాదాంతనాటకము. వస్త్రర్యాత జీవితము
కిడు విషాదపూరితమైనది. ఆరణ్యజీవితమును చిత్రింపబూను
నాటకము విషాదాంతముగాకేమకాను?

చేనేత పారిశ్రామికునివృత్తి మిల్లుపోటివల్ల పోయింది.
అతడు నిరుద్యోగియైనాడు. కుటుంబము జరుపుకొనుటకు అప్పు
చేసినాడు. అప్పునిచ్చినవాడొక ధనిక కసాయి. లక్షలు కూడ
బెట్టుటయే అతనివని. ఎందుకు కూడబెట్టుచున్నాడు, అతని ధన
పిపాసవల్ల ఎన్ని కుటుంబాలు నాశనమౌచున్నవి అతనికి పట్ట
లేదు. చేనేతపారిశ్రామికుని పూరిల్లు ధనికుడు స్వాధీనపఱచు
కొని ఆకలితో అలమటించుచున్న సంసారమును బయటికి నెట్టి
నాడు. ఆకలి ఆ సంసారాన్ని బలిగొన్నది.

ధనవంతుడు తనసిపాసక కన్న కూతురినిగూడ ఆహుతి
చేసినాడు. తాను కూడ బెట్టిన లక్ష రూపాయలలో
ఇరవదియైదువేలు లోటుపడినతోడనే పిచ్చివాడైనాడు. కేవల
జీవితమంతా పిచ్చి ఆస్పత్రిలోనే గడపినాడు.

నిరుపేద తనమువల్ల చేనేత కుటుంబ మంతరించినది.
మానవత్వమే నశించుటవల్ల ధనికుని కుటుంబ మంతరించినది.
పర్యవసాన మొక్కటే. ఇదే భగవంతుని మాయాలీల.

ఈకవి వస్త్రనిర్మాతల సంఘంలో జన్మించినాడు. “నేను వస్త్రనిర్మాతల సంఘంలో పుట్టినందుకు, ఏదో నాకు కవిత్వ ముచ్చటనందుకు నాకలాన్ని సంఘంకోసం వినియోగిస్తాను” అని సంకల్పించి ఈ ఉత్తమకావ్యాన్ని రచించినాడు. హృదయమున్న ప్రతివారిని కదలించగల కావ్యమిది. నేటిచేనేత లోకసంచలన మును కచ్చులముందు ప్రదర్శించుచున్నది. పేదలకష్టములవైపు ప్రజలదృష్టిని కేంద్రీకరింపజేయుచున్నది.

ప్రతివారు చదువవలసిన గ్రంథము. కళాకారులు ప్రదర్శించుటకు అనువైనది. వాడ వాడల నీ నాటకము ప్రదర్శింపబడుగాక.

పేదవారి జీవితము నేటి కవుల కథావస్తువులగుట సంత సింపదగినది. ఈజాతికావ్యము లనేకము ఈకవి కలమునుండి వెలువడునని ఆశించుచున్నాము.

మంగళగిరి

24. 9. '56

దామర్ల రమాకాంతరావు
ఆంధ్రదేశ చేనేత సహకారసంఘాధ్యక్షుడు.
విజయవాడ

నా మాట

భారతయశోదీప్తులు ఖండాంతర వ్యాప్తి గాంచి న రోజులవి. ఆనాడు వస్తునిర్మాత స్వర్ణయుగనిర్మాత. దేశ దేశాలతని కళాకాశలమునకు మురిసిపోయినవి. ఈనాడతని జీవితం అయోమయం! అంధకారబంధురం! యంత్రమాతనికి గొడ్డలిపెట్టయింది. నిరుద్యోగపిశాచి అతనినెత్తిన నాట్యమాడు తూంది. దరిద్రదేశత యినుపపాదాలక్రింద నలిగిపోతున్నాడతడు. అతని కన్నీటిగాథ నా హృదయాన్నీ కలాన్నీ కదిలించింది. ఆకదలికలో నా కిదొక కుదిరిక. ఆంధ్రనాటక సరస్వతికిది నా రెండవకానుక.

ఈ నాటకరచనకు, ప్రచురణకు నాకెంతయోహ్రోతానూ మొసగుచువచ్చిన నామిత్రులు శ్రీ పింజల వేంకటేశ్వర్లు గారికిని, శ్రీ దేవన చంద్రశేఖరరావు గారికిని కృతజ్ఞుడను.

ఎడతెగని కార్యనిర్వహణ భారమున తీరిక లేకపోయినను ఓపికతో నా పుస్తకాన్ని సమీక్షించి తమ అమూల్యాభిప్రాయాల్ని అందజేసిన “ఆంధ్ర ముఖ్యమంత్రి” శ్రీ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి గారికిని, శ్రీ దామర్ల రమాకాంతరావు M. A. గారికిని నా నమోవాకములు దెలుపుకొను చున్నాను.

ఈ నాటకము నందలి బౌచితీ నిర్ణయమును గుఱించిన విషయము గుణవిచక్షణులగు విచక్షణులకే విడిచిపెట్టుచున్నాను.

వేటపాలెము

19. 10. '56

ఇట్లు

సోమశేఖర రావు.

ఇందలి పాత్రలు

పురుషులు

సుధాకరరావు:- చేనేతసమస్యకై పాటుపడుచున్న యువకవి.

ప్రభాకరరావు:- సుధాకరుని స్నేహితుడు.

సుబ్బరాజు:- మిల్లుబాగస్థుడు. లక్షిధికారి.

గోవిందు:- సుబ్బరాజు గుమాస్తా.

పేరయ్య:- నిరుపేద నేతకార్మికుడు.

ప్రసాదు:- పేరయ్య కొడుకు

రాముడు:- సుబ్బరాజుదగ్గర పనివాడు.

స్త్రీలు

జయలక్ష్మి:- సుధాకరరావు చెల్లెలు.

పేరమ్మ:- పేరయ్య భార్య.

సత్యవతి:- సుబ్బరాజు కూతురు, వితంతువు.

ఇంకా అమీనా, పోలీసు మొదలగువారు వరురు.

ఓమ్

వస్త్ర నిర్మాత

ఒకటవ రంగము

సమయము : ఉదయము

సుధాకర రావు గృహము

(బాలభానుని అరుణకించాలు గృహాంగణంలోనికి ప్రసరిస్తుంటాయి. పంచలో ఒకటేలులు అటు ఇటు చెండుకుచ్చీలు వేయబడి యుంటాయి. ఇంకొకప్రక్క రాట్నము పెట్టబడియుంటుంది. వాకిటిముందటి ఖాళీ స్థలంలో ఒకప్రక్క-గా ప్రత్తిచెట్టుంటాయి. సుధాకరరావు చెల్లెలు జయలక్ష్మి నీళ్ళకడవతో పాడుకొంటూవచ్చి పాదుల్లో నీళ్ళుపోస్తూ)

గేయము

ప్రీతి చెట్టేమాకు - వరహాలచెట్టు	
ప్రీతి చెట్టేమమ్మ - బిదికించుచెట్టు	ప్రీతి
స్వర్ణయుగము నాడు - జగజ్జాలెల్ల	
స్వర్ణకీర్తిప్రభల్ - వ్యాప్తి చేసినది	ప్రీతి
బంగారమదివండె - భరతదేశాన	
రంగారు మాపైడి - ప్రీతిమూలాన	ప్రీతి

వస్తునిర్మాత

(పాడుతూ కడవతో లోనికిఁబోయి ఏకులబుట్టతోవచ్చి రాత్నము దగ్గరకూర్చుండి నూలుతీస్తూ)

ఈ నూలుపోగు తోనే కదా! మాగాంధి
రగిలించినాఁడు విస్తవమహాన్ని
ఈ నూలుపోగు తోనే కదా! మాగాంధి
సవరించినాఁడు నిస్సౌఖ్యసథము
ఈ నూలుపోగు తోనే కదా! మాగాంధి
తేరలించినాఁడు స్వాతంత్ర్యరథము
ఈ నూలుపోగు తోనే కదా! మాగాంధి
సడలించినాఁడు పాశ్చాత్యబలము
ఈ వడకునూలుపోగుతోనే ఫలించె
భారతీయుల స్వేచ్ఛా తపఃఫలంబు
జాతి'పునరుద్భవమునకు సాధనమయి
పరగు నీ నూలుపోగు సంపదలపోగు.

(పాడుతూ లోనికిఁ బోవును)

[ప్రవేశము స్వర్ణయుగాన్ని ఆలాపిస్తూ సుచారరావు]

ఒకకాలాన- ప్రపంచమంతటికి- ఆ

త్యుచ్ఛృణ్ణి-గాంచి- ఎ

న్నికగైకొన్నది దేశదేశములును

గీర్తింప- ప్రాకృశ్చిమా

లకు వాణిజ్యవశాన నాగరికత

నాజుకులు- దిద్ది తీ

ర్చి- కళాకాంతలు పాదుకొల్పినది-హూ

చేనేత మేల్బుంతియై.

నా మగ్గానికి నాఁడు చల్లనిదినాల్
 నా రాట్నమానాఁడు ది
 క్షీమాంతంబులు మాటుమోయఁగ జయ
 (శ్రీ) గీతము ల్పాడె-నా
 సామర్థ్యానికి నా కళాప్రతిభకున్
 సమాగ్రిట్టలే మెచ్చి యెం
 తే మన్నించిరి - పల్లకీలపయి నూ
 రేగించి ర త్యున్నతిన్.

ప్రభాకరరావు:- (ప్రవేశించి) కవికుమారు లేదో కవితా
 సమాధిలో ఉన్నట్లున్నదే ?

సుధా:- ఓహో! ప్రభాకర రావా? రా కూర్చో.

ప్రభా:- (కూర్చుండును)

సుధా:- (కూర్చుండి) ఏమీలేదు. తలపోతలో నా కొల
 పోత. కాలగర్భంలో కలిసిపోయినా చారిత్రక జగత్తులో
 యుగయుగాలకు మాసిపోవని-మఱపురాని-స్మర్త యుగా
 ని జ్ఞాపకం చేసికొంటున్నా. నా శరీరంలో పాలు నా
 కలం పులకితమై భావనా ప్రపంచంలో పరుగులు వారు
 తూంది. ఏదో వాగ్దానము.

ప్రభా:- ఏదీ-మచ్చుకొక పద్యాన్ని గానం చేయి చూడము

సుధా:-

రవసెల్లాలు రహించె-రోమనులసా

మాజ్యన-మట్టిను లాం

గ్గ వరాహాల మోహవాహినుల ము

నకల్వెట్టగా జేసె-దే

పశ్చాత్తాపము

శ విదేశాలను వస్త్రకారునకుఁ బూ

జ్యశీలు పొసించె-వి

శ్వ విహారం బొనరించె భారతి యశః

ప్రాచుర్య విన్యాసముల్.

ప్రభా:- ఆహా! ఏమి కవిత్వం! పదపదాన జాతీయత తొణికిస
లాడుతుంది. విశ్వప్రచారానికి, విశ్రంభల విహారాన్ని
సాగించేటట్లుంది నీ పద్యం. ఇంకేమైనా వ్యాఖ్యానా?

సుధా:- వింటావా? ఇంకా-

రతనాలమ్మరి-రాసిపోసికొని కొ

ల్లల్ కొట్టులుం బోవ భా

రతదేశాన-వనిగ్వరేవ్యుల మహా

ప్రాసాదరంగాలు వి

ప్రతనాణిజ్య రమానివాసితము ల

య్యెన్; దేశసౌభాగ్య సం

స్థితియున్ వేసిన వేయిరూపములతో

దెన్నించె మిన్నందుచున్.

ప్రభా:- అబ్బ! పల్లు పులిసిపోయే విశ్వరథం. మళ్ళీ చూస్తామా
ఆ రోజుల్ని?

సుధా:- చూడవచ్చు. సమస్యలన్నీ చక్క-బడి గాంధీగారి
ఆశయాలు ఫలిస్తే-ఈ పద్యం విను.

అది స్వచ్ఛాంకితమైనకాల, ఎది మా

యాయంత్ర భూతాల తం

తదీదశల్ పాఠగరాని కాలము, స్వతం

త్రీ శ్రీ విలాసాలతో

అది శ్రీ భారతదేశ మన్యుల కసూ
యగ్ గొల్పు కాలం ఒదే
మదిలోనండలపోయ దేహమున రో
మాంచంబు జన్మించెడిక.

ప్రభా:- నిజంగా రోమాంచ మాతూంది దేహం. శతాబ్దాల
నాటి స్వర్ణయుగాన్ని కళ్ళకు కట్టినట్లు చూపించావు
నీ కవిత్వంలో. హృద్యమైన నీ పద్యంతోఁ బాటు
గేయం సాగించు. అది విశ్వప్రచారానికి సులభంపా
యం. గేయంతోనే మన వస్తునిర్మాత వాటు సాగి
పోతూంది. గేయంతోనే రైతుబాబు ఎండలో
వానలో శ్రమను మఱచి వ్యవసాయం సాగిస్తున్నాడు.
దేశ స్వాతంత్ర్యానికై పోరాటమొనర్చు మహా వీరున
కది ఆవేశం పుట్టిస్తుంది.

(లోపల రాగాలపము)

సుధా:- గేయం కావాలా? అదిగో! విను-చెల్లెలు పాడుతూంది.

(లోపల జయలక్ష్మి గేయము)

ఓ కళాజీవనా! ఓ వస్త్రీకారా!

నీ కిదే నా జోత నేడు కైకోర!

॥ఓ క॥

ఇల్లాలు నీ ముందు ఎడబాయకుండ

పిల్లబిల్లా నీదు కళ్ళముందుండ

చల్లగా నీవాటు సాగింపుమోయి!

మెల్లగా నీ వాటు మెనలింపుమోయి!

॥ఓ క॥

చిన్నారి పొన్నారి చీరల నేసి
 కన్నె చెల్లెండ్రకు కాన్క లీ హాయి!
 అన్నయ్య! నీ దీక్ష అభిమానరక్ష
 చెన్నందు నీ వీక్ష (శ్రీ) కళాభిక్ష

॥ఓక॥

ప్రభా:- ఆహాహా! ఏమి గేయం! సంగీతం స్వర్గలోకానికి తీసి
 కొని పోతుంది. నీ గృహం స్వర్గఖండం నిజంగా సంగీత
 సాహిత్యాల సమ్మేళనం. అన్న వాస్తాడు
 చెల్లెలు పాడుతుంది. నీ కలం నీ చెల్లెలి గళం సంఘ
 సేవ కుపయోగపడాలి.

సుధా:- తప్పకుండా ఉపయోగపడుతుంది. నేను వస్త్రనిర్మాతల
 సంఘంలో పుట్టినందుకు ఏదో నాకు కవిత్వ మచ్చి
 నందుకు నా కలాన్ని సంఘం కోసం వినియోగిస్తాను.

ప్రభా:- సరే. ఇంకే మైనా ఉన్నదా? నీ పద్యం.

సుధా:- ఉన్నది. పద్యానికి ముందు గద్యం. భారత
 సీమను స్వర్గసీమగా చేసింది మన చేనేత. మన కళా
 కాసుని కళావికాసం దేశదేశాల కీర్తి విన్వాసాల రచిం
 చిం దా నాడు. భారతావని రత్నగర్భయై రాశించిం
 గా నాడు. భారతదేశాన్ని ప్రపంచాదర్శంగా చేసింది
 మనమే. భారతాంబును రంగారు బంగారు డోలల్లో
 ఉపించి మనమే. వాక్పల్లీమ దేశాలన్నింటికి నాజూ
 కులు దిద్దిపెట్టింది మన చేత కార్మికుడే. భారతో
 స్వర్గం మనాడు పూలూ కాయలుగా భాసించిం
 దా రోజుల్లో. నాటిని నేటిని తలపోసికొంటుంటే
 హృదయం కలంకోరాలు పడుగుతుంది.

మణులే యిచ్చిరో? మన్ననలో నలిపిరో?

మజ్జీనులకొ మున్నుఁ గై

కొని-ఆ కోజులలో కళారమకు ని

గ్గుల్లాప్పు చేమగ్గపుం

బనివాఁడందఱి కన్న భాగ్యమున కా

వాసంబు-నేఁడక్కటా!

తనకన్నకొ నిరుపేద కన్నడడుగా

దౌర్భాగ్య మే మందునో?

ప్రభా:- నాటికి నేటికి మన చేనేత పరిశ్రమ ఉత్తర దక్షిణ ధ్రువాల తారతమ్యం. నేత కార్మికు లా నాడు కుబేరులై జమీందారులకే పెట్టుబడులు పెట్టుతూ పాలరాళ్ళతోఁ గట్టిన పాసాదాల్లో స్వర్గసుఖా లనుభవించారు. ఈ నాడు వాన కురిస్తే పరదలు గట్టే పూరిగుడిసెల్లో నిరుద్యోగాలతో నిరాహారాలతో నిలువునా మాడి చస్తున్నారు.

సుధా:- (జాలిగా) మాడిచస్తున్నారు. నిలువునా మాడి చస్తున్నారు.

జయ:- (ఆవేగంతో ప్రవేశించి) ఎవ రన్నయ్యా! మాడి చస్తున్నా రంటున్నావు?

సుధా:- ఇంకెవరు, మనమే, మనవారే, మన చేనేత జనం.

జయ:- మన నృత్తి యిలా అయిపోయిందే మన్నయ్యా! టెక్కలు ముక్కలు చేసుకొన్నా డొక్కలు పూడేది కష్టమైపోయింది. పూవులమ్మైన వీధుల్లో కట్టెలమ్మైకొంటున్నాం. భారత ప్రతిష్ఠకే కారణభూతమైన మన పరిశ్రమ కీ గతి పట్టింది.

ప్రభా:- బాగుల కోసం పెరటిలోని కల్పవృక్షాన్ని తెగనఱకు
కొన్నట్లయింది.

సుధా:- బిడ్డ చచ్చినా పురిటికంపు పోలే దన్నట్లు మిల్లుల్ని
తెచ్చి మన నెత్తిన రుద్దిన తెల్లదొరలు మన దేశా
న్నుండి వైదొలగినా మిల్లుపోటీతో మనకు సతమతం
తప్పలేదు.

ప్రభా:- తప్పదు. మిల్లుపోటీ ఉన్నంతకాలం మన పని కన్న
బొమ్మల మీది నెండుకలవలె ఎదుగూ బాదుగూ
ఉండదు సరిగదా! నానాటికీ తీసికట్టే.

సుధా:- మిల్లుపోటీ లేనినాఁ డీ దేశ మెంత బాగుండేది.
ముప్పదిమూడు కోట్ల ప్రజల్లో మూడు వంతులు
కుటీర పరిశ్రమల మీదనే ఆధారపడి తమ జీవితాలను
హాయిగా-స్థాయిగా గడుపుకో గలిగారు. ఆ నాఁ డీ
ఆకటిమంటలు ఆశ్చర్యహత్యలు మచ్చుకైనా కను
పించాయా? దేశంలో. రామరాజ్యమన్నా-స్వర్గరాజ్య
మన్నా అదే అక్షరాలా.

కన్న మాడని యిల్లు-కదురు తిప్పని కాంత
గ్రామాల ఏమూల గానరాదు
మగ్గముండని ఊరు-మణులు తాపనిపేరు
ఎచ్చోట మచ్చున కేని లేదు
వ్యాపారలక్ష్మికి-వ్యవహార లక్ష్మికి
గోవుమాలక్ష్మికి గొడువలేదు
పైడిరాసులపెంపు-పైనుపచ్చలసొంపు
భారతావని లోటు పాటు లేదు

గృహపరిశ్రమ లా నాఁడు వృద్ధిపొందె
 లేమిడులు చూతమన్నచు లేనలేవు
 శాంతి సౌఖ్యము లా నాఁడు స్థాయిపడియె
 స్వర్ణ యుగమది భారత స్వర్ణపథము.

జయ:- అని స్వర్ణ యుగం. ఇది యంత్రయుగం. మింటికి
 మేడలు గట్టకొంటూన్న విజ్ఞాన పురోగమంతో మెతు
 కలనిచ్చే మేటి వృత్తుల్ని నాశనం చేసికొంటూంది
 మానవలోకం, చెట్టును గొట్టిమీడికి దెచ్చుకొన్నట్లు.
 ప్రభా:- కుటీర పరిశ్రమలు కూకటి వేళ్ళతో కూలద్రోయ
 బడి బ్రతుకు తెరువులేక శ్రామికజనం ఏ యూర - ఏ
 యింటఁ జూచినా ఆకటి ఆక్రిందనాలతో అణగారినా
 తూంది. అభిమానాన్ని చంపుకొని అడుక్కొని తిం
 టూంది. అన్నం పెట్టలేక కన్న బిడ్డల్ని అమ్ముకొం
 టూంది. దుర్బర పరిస్థితుల్లో ఆత్మహత్యలకు తొందర
 సూంది.

సుధా:- ఎక్కడ చూచినా దరిద్రదేవతా వికట తాండవాలే -
 ఎచ్చట గాంచినా మృత్యుదేవతా విలయ విహారాలే -
 ఎందు విన్నా నిరుద్యోగ పిశాచ వికృతాట్టహాసాలే -
 దుడ్డివారం ! మర్రిరీక్ష్యం ! దుర్బరం !

జయ:- ఈ యంత్రభూతాల కరాళదంష్ట్రలో చిక్కి శిథిలమై
 పోవలసిందేనా మన చేనేత. దీని అభ్యుద్ధరణకు
 మరేమి దారీ తెన్నులు లేనా ?

సుధా:- ఉన్నాయి, దారి తెన్నులు గాలి మేడల చిటారిశిఖర
 భాగాలలో - ఎండచూపుల గర్భాల్లో దాక్కుని.

వాటికే మన చేనేత నాయకులు ప్రాకులాడుతున్నారు.

భగీరథ ప్రయత్నాలు చేస్తున్నారు.

జయ:- అదేమిటన్నయ్యా! మన నాయకులు పడే పాట్లన్నీ నిష్ఫలములేనా? శ్రీమశ్రీనివాసోద్ధారణ బుద్ధి - ఇట్లు వాకిళ్లు - ఆలు బిడ్డల్ని మఱచి కష్టపడి పనిచేస్తున్నారే? ఆ శ్రమంతా...

సుధా:- నిష్ఫలం కాదు. ఫలిస్తుంది. కాలం కలిసి రావాలి.

జయ:- ఇంకెప్పుడు కలిసి వచ్చేది? సత్యాగ్రహాలుసాగించారే? ప్రాయోపవేశాలు గూడ కావాలా?

ప్రభా:- ఏమో - మనకు రాష్ట్రం ఊరకనే వచ్చిందా? శ్రీరాములుగారి పూర్ణాహుతి కానిదే. ఈ స్వతంత్ర భారతంలో కుటీర పరిశ్రమల్ని సరిదిద్దు కొందామని ఆశించాం - కలలు గన్నాం - పూజ్యబాపూజి శ్వేతముఖుల చేతుల్లోనుంచి దేశాన్ని నూలు పోగుతోలాక్కొన్నాం. ఆనూలు పోగుతోనే రామరాజ్యాన్ని నిర్మించాలని ప్రాతిపదికలు రచించుకొన్నాం. దురదృష్టం మన కాయన్ని దూరం చేసింది.

జయ:- దిరిమ్రుని తలగడుగులకు వడగండ్లవాన! మన చౌర్యాగ్యంతాకపోతే ఇంతలోనే మన కాయన దూరం కావాలా?

ప్రభా:- గాంధీగారు పోయారు - గాంధేయమత మొంతవరకనుసరింపక బడుతుందో యిక. మిల్లులకీ చేనేతకీ ఒక పరిష్కారమార్గం కుదరాలి మిల్లుల యజమానులూ? కోటిశ్వులు. నేత కార్మికులూ? నిరుపేదలు.

సుధా:- చేనేతవాళ్ళం రెండుకోట్లమంది మున్నా - మిల్లునేత
కార్మికులు కొన్ని వేలమంది అయినా వారి నోటి దగ్గర
కూడు మనకు పెట్టమంటున్నామా? మనం మన
పొట్టలు నిండితే చాలనుకోవటం లేదే? హిరణ్యాక్ష
వరాలు మన మేమీ కోరటం లేదే? మిల్లులకూ -
చేనేతకూ కొన్ని రకాలు ప్రత్యేకించ మంటున్నాం.
చేనేతకు చట్టరీత్యా శాశ్వత రక్షణ చూపించమంటు
న్నాం. మన నాయకులు దీనికి ప్రాకులాడుతున్నారు.
ప్రాథేయపడుతున్నారు, ప్రభుత్వం ఇదిగో అదిగో అని
సమాధానాలు చెప్పతూంది.

జయ:- సమాధానాల్లో నిరుపేదల పొట్టలు నిండుతాయా ?
ఈ ప్రజారాజ్యంలో మిల్లులకూ - చేనేతకు
ఒక పరిష్కారం కుదర్చమంటూన్న యీ కనీసవాంఛ
నైనా చేనేతవారు నోచుకోరా?

ప్రభా:- ప్రభుత్వ మీ విషయంలో స్తబ్ధతమాని తరణోపా
యం కల్పించాలి.

సుధా:- ప్రభుత్వంలోని యీ స్తబ్ధతమాన్ని దాన్ని ఒకమార్గా
నికి తీర్పుకోవాలన్నా అది మనలోనే ఉంది. అడగనిదే
అమ్మ అయినా పెట్టదన్నట్లు మన జీవిత సమస్య
మార్గాన్ని సులభంగా పరిష్కారం చేసుకోవాలంటే
ప్రభుత్వాన్ని ఐక్యకంఠంతో మన మొత్తిడి చేయాలి.

ప్రభా:- అందు కైకమత్వం ముఖ్యవసరం. విద్యావాసన
తక్కువైన ఫలితంగా మన వర్గాల్లో ఐక్యమత్వం చాల
తక్కువ ఐక్యమత్వం లేనిదే మన మేమీ సాధించలేము.

సుధా:- వికృత, ఆటంబంబు మొదలైన మహామారణాయుధాలకంటె సునిశితమైన సువృథమైన ఆయుధం. యీ ఆయుధాన్ని శాంతి పోరాటంలో పోరాటాన్ని నల్ల టానికి జాతీయంగా మనకు పూజ్యబాపూజి యిచ్చి పోయాడు.

ప్రభా:- అవును. అదే మనకు వారసత్వమైన ఆయుధం. ఆ ఆయుధంతోనే శాంతి పోరాటాన్ని సాగిస్తాం. నిజంగా వికమత్యం లేనిదే ఏ జాతిగాని దేశంగాని ముందుకు పోజాలదు, కుల మత వైమనస్యాలనే మహా పర్యత పంపుల కైకమత్యమే ఆశనిధార - అదే అస్వతంత్ర మనే మహాటవి కగ్నికీల - స్వాతంత్ర్య సాధారోహణ మున కదే సోపానం - సత్యాగ్రహ సమరాల జాతీయ వీరున కదే అద్వితీయమైన అప్రతిహతమైన అనివార్యమైన ఆయుధం.

సుధా:- ఈ ఆయుధాన్ని మనం సువృథం చేసికొని ప్రభుత్వాన్ని ఒత్తిడి చేస్తాం. మన నాయకులకండ దండగా నుండి పోరాడుదాం. ఇదే నా దృఢ దీక్ష.

ప్రభా:- ఎన్ని కష్టాలు వచ్చినా-ఎన్ని అవాంతరాలు సంభవించినా-మన ఆశయాలు సిద్ధించే పర్యంతం నే నివ్రోపాను. ఇదే నా దృఢసంకల్పం.

జయ:- మా మహిళాలోకంగా చేనేత వస్త్రధారణపై అభిమానాన్ని రేకెత్తించి, భారత చేనేత రక్షణకు భారత ప్రీతే మూలకందములని ప్రచారం చేస్తాను. ఆంధ్ర మాత పాదాల సాక్షిగా ఇదే నా ప్రతిజ్ఞ.

రెండవ రంగము

(సుబ్బరాజు యేడ)

(ఆ మేడలో అదొక గది ఆ గదిలోనే ఇనపైపై ఒకమూల కన్నడు తూంటుంది. లక్షాధికారి సుబ్బరాజు అటూయిటూ పచారులు చేస్తుంటాడు. ఆయన వేషం లోభితనాన్ని కొంత మూచిస్తుంది. వ్రాతబిల్లవై పుస్తకాలు పెట్టుకొని గుమాస్తా గోవిందు లెక్కపని చూచుకొంటుంటాడు.)

సుబ్బా:- కాకులవంటి లోకులేం కూసుకొన్నా? కూడబెట్టడంతో సాటంటావా? గోవిందూ !

గోవిం:- సాటికాదంటాను. కోటి అబద్ధాలాడినా కూడబెట్టిన వాడేనండీ ! మొనగాడి రోజుల్లో.

సుబ్బా:- ఈ రోజుల్లోనే కాదు. ఏ రోజుల్లోనూ అంతే. డబ్బు విషయంలో అబద్ధమూడినా తప్పలేదని శుక్రాచార్యుల వా రీ నాఁ డన్నాడా ?

గోవిం:- డబ్బుంటే యేమిటో అర్థం చేసికొన్న పెద్దమనిషి ఆయనొక్కడే. పేదల రక్తాన్ని పిడిచికొని త్రాగేవాళ్ళని ధనికుల్ని తెగ అడిపోసికొంటుంది లోకం! గుడ్డిలోకం!

గోవిం:- లోకం గుడ్డిలోకం నిజంగా—అసలు లోతుకుబోయి చూస్తే దేశానికి కళాకారులు దద్ది తీర్చేవాళ్ళు ధనికులే ఎట్లంటావా? మనదేశం పారిశ్రామిక దేశం ధనికుల పైట్టుడు మూడ నడుస్తూంది. మిల్లులో—మరి యితర

వ్యాపార సంస్థలో కొట్టమంది కూలిజనం బ్రతికిపోతున్నారు.

గోవిం:- దేశం నిజంగా ఈ మాత్రమైనా కళావంతమైయున్నదంటే ధనికులుండబట్టే. లేకపోతే పనిపాటలు లేక ప్రిజలు సోమరిపోతున్నారే అడుక్కొని తింటుంటే దేశం దరిద్రదామోదరుడికి నిలయమైపోయేది.

సుబ్బ:- ఈ కీలకం తెలియక వెధవలంతా మిల్లులు నశించాలి. ధనికులు నశించాలని ఒకటే నిసాదాలు.

గోవిం:- వీళ్ళమొం. వీళ్ళ నిసాదాలున్నూ, వీళ్ళున్నూ. ఏదేశాల్లో మిల్లు పరిశ్రమను పెంపొందించుకొని మింటికి మేడలు గట్టుకొంటుంటే యీ దేశంలో మిల్లులు నశించాలంటున్నారు.

సుబ్బ:- ఇల్లువిప్పి పండిత వేయమన్నట్లున్నది మనవాళ్ళ తెలివి.

గోవిం:- పోనీలేండి! ఎవరే నిసాదాలు చేసుకొన్నా డబ్బున్న వాళ్ళ కీ రోజుల్లో డబ్బుల్ని పోగుచేసుకొనే మార్గాలు లేకపోతాయా?

సుబ్బ:- ఎదుకులేవు. డబ్బుండాలేగాని సిల్లల్ని పెట్టించవచ్చు. కోడిసిల్లలాగ డబ్బుల్ని. నిజానికి కూలి ప్రజలేగోవులు ధనికులే గోవకులు.

గోవిం:- పూర్వజన్మలో ఎక్కువ పూజ చేసుకొన్న వాళ్ళంతా ధనికులై పుట్టితే తక్కువ పూజ చేసుకొన్న వాళ్ళు పేదలై పుడతారు. ఇదంతా కర్మఫలమండీ! కర్మఫలం! చేసుకొన్న వాడికి చేసుకొన్నంత మహాదేవ.

సుబ్బ:- మరేమనుకన్నావు. ధనికున్ని తిట్టిపోస్తామని వాళ్ళు పూర్వజన్మలో పెట్టిపుట్టిన వాళ్ళు. ధనికులు, ధనం

లేని దేశం ఏ దేశం తగలబడ్డ దేశం. అసలు కీలకం తెలియక పిచ్చిముండాకొడుకు లిలా వడిపోతున్నారు గాని, దేశంలో ధనికులూ-పేదలూ ఇద్దరూ ఉండవలసిందే. వీళ్ళ సామ్యవాదం వీళ్ళూ పాడుగాను! దేశంలో అంతా ధనికులే అయితే ధనానికేం విలువ? అయినా అదెలా సాధ్యమంట! దేవుడి సృష్టిలోనేలేదే తగలబడి సామ్యం. మానవ సృష్టిలో సాధ్యమా? ప్రకృతి విరుద్ధమైనమాట కాకపోతే అదెక్కడ? అయ్యేదా? చచ్చేదా?

గోవిం:- అనుభవంగల మాటలంటే మీవి. బాగచెప్పేరు! దేశంలో అందరూ ఒకే విధంగా ఉండాలనే వాదం నిజంగా పిచ్చివాదం. పనిపాటలకు బద్ధకించే బడుగు సన్న్యాసులంతా ఉన్నవాళ్ళ దగ్గర పంచుకొని తినేయాలని చూస్తున్నారు.

సుబ్బ:- (ప్రకృతు చూచి) ఎవరా వచ్చేది?

గోవిం:- రాముడండి! మన పనివాడు.

రాముడు:- (ప్రవేశించి) దణ్ణం బాబయ్యా!

సుబ్బ:- ఏరా రాముడా! ఎందుకు వచ్చావు? నీ వాలకం నిన్ను చూస్తే ఏదో ఎత్తు ఎత్తుకొని వచ్చినట్లున్నావే!

గోవిం:- ఆ మొగం వేలవెయ్యడం-ఆ చేతులు నలుపుకోవడం. అదంతా చూస్తే ఏదో అడగవచ్చినట్లున్నాడు.

సుబ్బ:- (నవ్వి) ఏమంది అడగటానికి వాడి మొగం.

రాము:- ఏంటేమీ బాబయ్యా! ఏదో ఇన్నాళ్ళబట్టి శాకిని సేత్తుండా - మఱి నా సంగతి తేల్చలేదాయె.

సుబ్బ:- నీటిలోనా? ఏటిలోనా తేల్చేది. చెప్ప. ఏం తేల్చా
లో నీ సంగతి.

గోవిం:- చెప్పరా రాముడు! వెనకాడతావేం? నీ సంగ
తేదో బయటికి వెళ్ళబెట్టు.

రాము:- జీతం సంగతి బాబయ్యా!

సుబ్బ:- (చిరాకుతో) జీతం! జీతం సంగతి తేల్చకపోతే నీజేం
జీవించలేవా యేరా?

రాము:- జీవించటానికి అదేగదాండి! ఆదారం.

సుబ్బ:- ఏం కాస్తో కూస్తో చాకిరి చేస్తున్నావు, ముప్పువాట
పొట్టనిండా పెట్టి మేపుతున్నాం పందెం గుట్టలొక్క.
వాళ్ళ వీళ్ళకుమల్లే చద్దో? బాద్దో? ఇంత మొగాన్నే నేడి
కాదే మా అమ్మాయి వేడి కూళ్ళూ, వేడి కూరలేగాని.

రాము:- నిజం బాబయ్యా! ఆ యమ్మ బీదోళ్ళపాలిట అన్న
పూర్ణమ్మ. బీదా బిక్కినీ సూజే ఆయమ్మ కళ్ళలో
నీలాలు జాలువారతాయి. ఆయమ్మ పెట్టెవరు కాదం
టారు. అయితే నా వక్కడి పొట్ట పూడితే నాలం
టారా?

సుబ్బ:- ఈ రోజుల్లో పొట్టకూడు దొరికితే అదే పదివేలు. కాక
పోతే నీ వడిగేది పింటిమీదికి గుడ్డ. ఓ నెలగానీ ఇప్పు
డిప్పుడే చినుగు పడుతున్నాయి మా చెమటకు మూగినవి
న రెండో మూడో పారేస్తాను.

గోవిం:- పాపం! రాముడు పట్టి అమాయకుడంటే !!
మిమ్మల్ని అర్థం చేసుకోవటంలేదుగాని వాడికేంకక్కు-వ
ఏదో కాస్త చాకిరిచేస్తూ మీ యింట్లో బిడ్డలొక్క బ్రతికి
పోవచ్చు.

రాము:- నే నొక్కణ్ణయితే అలాగే అనుకొనేవాణ్ణి. మరి
నా పెళ్లాం-పిల్లా-జల్లా బ్రతకొద్దా ? బాబయ్యా!

సుబ్బ:- ఏం వాళ్ళపాటికి వాళ్ళు చాకిరి చేసుకొని పొట్టపోసు
కోవటంలే ? కాళ్ళూ-చేతులూ లేనివాళ్లా? నీ మీదే
ఆధారపడ్డానికి.

రాము:- కానీ, ఆడదాన్ని పొరుగింటికాడ పనికుంచటానికి
నా మనస్సొప్పటంలేదు బాబయ్యా ! ఏ చిన్నమాటా
చ్చినా మానం పానం ఎగిరిపోతుంది.

సుబ్బ:- నీ పెళ్ళాం అటువంటిదేం కాదుగదరా !

రాము:- ఇప్పటిక్కాదు. ఈ పాడు సినీమాలొచ్చాక హద్దూ
పద్దూ పోయింది. ఎవళ్ళ కే వేళకు ఏం బుద్ధి వుడు
తుందో? ఎవరు పెపుతారు. దీపం ఉండగానే నక్క
పెట్టుకోవటం మంచిది బాబయ్యా !

గోవి:- రాముడినేది కూడ నిజమేనండోయి ! వాడు చదు
వు సంధ్యల్లేసి మొఱుముఁడాకొడుకై నా వాడి బుట్ట
లో మంచి లోకానుభవముంది.

సుబ్బ:- కానీ, రాముడి మాటలు రామాయణకాలం నాటికి
సరిపోతాయేమో కాని, ఇప్పుడు సరిపోవు. ఈ రోజుల్లో
రెండుపక్షాలూ తెక్కలాడిస్తేనే డొక్కలు పూడేదీ.
చేకపోతే కడుపులు మాడ్చుకోవలసిందే. పోనీరా
రాముడూ! నీ పెళ్లెన్ని కూడ మాయింటి దగ్గరనే
ఉంచు-ఏదో ఆ పని యీ పని చేసిపెట్టుతుంటే యంత
కూడూ గుడ్డ యిస్తాగ.

రాము:- నా పెళ్లెన్నుంచితే పిల్లలో ?

సుబ్బ:- తల్లితోడే పిల్లలూనూ.

రాము:- (కష్టంగా) ఒద్దు బాబయ్యా! ఎవరింటిదగ్గరా నా పెళ్లా
న్నంచను బాబయ్యా! ఏదో నా కింత జీతంయారాట్టు
సేత్తే దాంతోనే మా పిల్లలూ మేమూ కలో, అం
బలో కాచుకొని తాగుతాం.

సుబ్బ:- అయితే జీత మేమియ్యమంటావురా !

రాము:- (చేతులు నలుపుకొంటుంటాడు)

గోవిం:- చెప్పవోయ్ ! ననుగుతా నెందుకు? చెప్పు పెండ్ల
శాడె ఎంతియ్యమంటావో జీతం.

రాము:- కామరాజు బాబయ్యగారు నా శాకిరినూసి ముప్పై
ఇత్తానన్నారు.

సుబ్బ:- (చిరాకుగా) రూపాయలూ ? పెంకులూ ?

రాము:- (మొగం చిట్టించుకొని) ఇత్తారు పెంకులు. రాతిరి
పోగులూ తెక్కలూడేటట్టు శాకిరి సేత్తే మాకు పెంకు
లిత్తారా బాబయ్యా ! నిజానికి మీ కొక్కపం పత్తుందే
మో కాని. మా బీదోళ్ళ సెమటతోనే కట్టారు
కదాండీ! మారాజులు మేడలూ-మిద్దెలూ.

సుబ్బ:- ఆ మీ చెమటతోనే కట్టామరా మేడలు మిద్దెలు.
మాదే మన్నది, అంతా మీదే. మా మూలన
మీరు బ్రతకటంలే. మీ మూలనే మేము బ్రతికి
పోతున్నాము. ఎప్పుడు నేర్చుకొన్నావురా యారాజు
కీయం.

రాము:- అదేమంటే రాసకీయమంటారు. మాకేం రాసకీయం
తెలుసు బాబయ్యా! ఉండమాటంటే ఉండూరచ్చిరా
దంటారు మాయ మర్కాలు తెలీనోళ్ళం అనేశాత్తాం
ఉండదున్నట్లు అడచుకోలేం కడుపుల్లో. నిజానికి శాకిరి

సేత్తేయిత్తున్నాడుకాని, మాకేం దానా దర్శం యిత్తు
న్నారా ? బాబయ్యా !

గోవిం:- నేర్చేవోయి మాటలు.

సుబ్బ:- నేర్పాడు మాటలు, వెట్టివెధవ. అయితే ముప్పైకి
తగ్గుదురా నీ బేరం ?

రాము:- మీ కైతే పాతిక్కుంటా. సత్తైవతమ్మ ఏ మంచి
సేసుకొన్నా నాకు పెట్టందే ఊరుకోదు మా తల్లి. ఆ
తల్లిని సూత్తేనేసాలు, మా కడుపులు నిండిపోతాయి.
పారేయండి నా మొకాన పాతిక రూపాయలు ఎంత
పనైనా సేశాట్లా.

సుబ్బ:- అమ్మయ్యా! పాతిక రూపాయలే! నీ బుట్టలో వర్తక
సరళిని తలదన్నే ప్లానులున్నాయిరా రాముడు! ఇలా
పదేళ్ళల్లో కొన్ని వేలు పోగుచేసి ఒక పెద్దమేడ కట్టిం
చుకొని ఆ మేడ పై అంతస్తులో నీ పెళ్లాం-నీవూ కులు
కుడా మనుకొన్నావటరా !

రాము:- మా మొకం, మా కెందుకులే బాబయ్యా! మేడ
లూ-మిడ్డెలూ. మాకా పూరి గుడిసెలు సాలు.
మీరుండండి మేడల్లో. పంచబడ్డ్యపరమాన్నాలు
మీరు తినండి బాబయ్యా! మాకా నూకలు కూడుం
తు అదే సాలు. నీవీ నీనాంబరాలు మీరు కట్టుకోండి!
మాకు మీ సెమటకు మోగిన చింకిపేలికలు సాలు.
ఉప్పదిన్నకొద్దీ దప్పికెక్కువ. మాకెందుకులేండి !
బాగ్గేలు బోగ్గేలు.

గోవిం:- ఉపన్యాసం దంచేస్తున్నాడే రాముడు.

సుబ్బ:- ఉపన్యాసం! ఒకే అబ్బీ! ఒక్కటే మాట. పొట్ట కూటి కంటానా? ఉండు. లేకపోతే పనివాళ్ళకి జీతా లిచ్చుకోవటానికి రూపాయలు చెట్టిన గాయటంలే.

రాము:- రూపాయలు గానీ చెట్లంటే బీదా బిక్కి ఇట్టెందుక వత్తవడాలి. పోనీండి. మరో మారాజునాశించుకొంటా.

సుబ్బ:- పోరా-పో-ఇప్పుడే పో- మాకు నీ పనివద్దు. గినివద్దు.

రాము:- (బావురుమని యేడుస్తూ) పోతాను-ఇప్పుడే పోతాను. దేశంలో బీదోళ్ల గోడ డవిగోడయింది. బీదలకి మంచిరోజుల్లేవు. పోతున్నా (ఏడుస్తూపోతాడు)

సుబ్బ:- చూచానా గోవిందు పనివాళ్ల పని యెంత పైకిపోయిందో? నోరులేని అమాయకు లీ నాడెంత నోరు సంపాదించుకొన్నారు ?

గోవిం:- దీనికంతా ఆ సుధాకరరావు వత్తాసిలేండి !

సుబ్బ:- వెధవలంతా ఆ కవిగాడి మాటల్లో పడిపోతున్నారు.

గోవిం:- కవిగారి తిక్క కొంత కుదిరిస్తే బాగుంటుంది.

సుబ్బ:- కుదురుస్తా తిక్క. ఆతడి జుట్టు మన చేతిలో లేకపోలేదు. తండ్రినాటి శాకీ డిక్కి అయ్యే ఉన్నది. దానిలో ఆస్తి జప్తు చేయిద్దాము. మఱియేదో అభాం డం కల్పించి వాణ్ణి అరెస్టు సైతం జరిగించుతాము. ఆ పరాభవంతోగాని మళ్ళీ నలుగురిలోకి తలెత్తుకొని రాకుండాపోతాడు.

గోవిం:- కుక్క-కాటుకి చెప్పడెబ్బ. దానిలో కవిగారి బ్రతుకు తేలిపోతుంది. పోలీసువాని చేతిలో నాల్గు రూపాయలు తగలేస్తే ఎంతవనైనా జరుగుతుంది.

సుబ్బ:- డబ్బుకు దానున్న కాని వా రెవరు గోవిందు ! డబ్బుం
 పే కొండమీది కోతి దిగిరాదా ?

గోవిం:- ఆ పేరయ్య ఒకడు. “మింగటానికి మెతుకు లేక
 పోయినా మీసాలపై సంపంగి నూనె” అన్నట్లు తిండికి
 లేకపోయినా తెగసిట్లుతాడు. మిల్లులు నశించాలనే
 వాళ్లలో ఆచునొక మెంబరు.

సుబ్బ:- సమయంలో జ్ఞాపకం చేశావు. వాడి తాకట్టుబాకీ
 మూడేళ్లయిందో లేదో చూడు.

గోవిం:- (గబగబా తక్కులు తిరగేసి చూచి) మూడేళ్లు
 మొన్నటితోనే సరి—

సుబ్బ:- ఇంకేం, వాడి కర్మకాండ కూడ తొందరలోనే
 ఉన్నది. ఇట్లు ఖాళీ చేయించి స్వాధీనం చేసు
 కొంటాము.

గోవిం:- ఈ దెబ్బతో ఊళ్లో కుక్కిమిక్కనేవాళ్లు లేకుండా
 పోవాలి. అలుగుటయే యెఱుంగని ధర్మరాజులు
 మీరు. మీ రలిగితే యీ ఊళ్లో మన గలిగే దెవరు?

సుబ్బ:- కాకపోతే కొండలోనా ? పొట్టెళ్లు ఢీకొనేది ? చూడు
 ఆ సాంతం ఈ తొత్తులు పడేవాట్లు.

గోవిం:- సరే. మీ దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ కార్యక్రమానికి
 ప్రారంభోత్సవ మెప్పు డంటారు ?

సుబ్బ:- ఎప్పుడో యెందుకు రేపే.

గోవిం:- అయితే, జరూరుగా పనులు సాగాలి.

సుబ్బ:- సాగాలి నిజంగా. వేళయింది. సీపు భోజనం పని
 ముగించుకొని తొందరగా రా.

గోవిం:- చిటికెలో వస్తాను.

(వెళ్లును)

మూడవ రంగము

సుధాకరరావు గృహము

(పంచలో రెండు కుర్చీలు వేయబడి ఉంటాయి.)

సుధా:- (అలోచనగా అటూ యిటూ పచారులు చేస్తూంటాడు.)

ప్రభా:- (ప్రవేశించి) ఏమోయి సుధా! ఎందుకు కబురు చేశావు?

సుధా:- రా, కూర్చో. (ఇద్దరు కూర్చుంటారు.)
పరిస్థితులు వంటి విషమించి పోతున్నాయి. పోయిన రోజుల కంటే వచ్చే రోజులు చాల గడ్డు రోజులుగా న్నాయి. మన చేనేత సమస్య తొందరలో పరిష్కారం కాకపోతే ఈ వర్గానికి మోక్షముండదు.

ప్రభా:- ఆడలి యాత్రలు సాగించాము. సత్యాగ్రహాలు జరిగించాము కానీ, ప్రభుత్వ యంత్రాంగంలో మార్పు రాలేదు.

సుధా:- ప్రభుత్వ మేనాటికైనా మిల్లుల్ని తగ్గించి చేతి వస్త్రాల్ని ఉద్ధరించకపోతే దేశంలో నానాటికీ పెచ్చు పెరిగి పోతున్న నిరుద్యోగ సమస్య నివారణకాదు.

ప్రభా:- ఆ మధ్య యుద్ధసమయంలో మిల్లుల్లో పనితగ్గిన మూలాన చేనేత వస్త్రాలకు ఆవశ్యకత పెరిగింది. కానీ,

నూలు కఱవుల వలన మగ్గలాడక మాడి చచ్చింది చేనేత జనం! ఇప్పుడు నూలులభిస్తూంది. కాని, ఏమి సుకం! మిల్లుబట్టల పోటీతో చేనేత బట్టలను కొనేది కుక్కలేక పోయింది. స్థూలంగా చూస్తే మిల్లులున్నంత కాలం చేనేత కోలుకోనేట్టులేదు.

సుధా:- ప్రభుత్వ మీ విషయంలో నిష్పాక్షిక దృష్టి చూపించాలి. కోటీశ్వరులైన మిల్లు యజమానుల్ని ఏ కొద్ది మందినో దృష్టిలో పెట్టుకొంటే కోట్లాదిమంది నోట్లో మన్నుగొట్టినట్లువుతుంది. ఒక్క మిల్లు యజమానులేనా? మిల్లుల్లో పనిచేస్తూన్న వేలాది కార్మికజనం లేరాలంటే వాళ్ళ స్థితిగూడ అధ్వాన్నంతో అధ్వాన్నంగానే ఉన్నది.

ప్రభా:- అవును. ఆ మధ్య మిల్లు కార్మికులు డబ్బువైదు రోజులుగా సుదీర్ఘంగా సమ్మె జరిగించారంటే అర్థమేమిటి?

సుధా:- ఈ మిల్లుల మూలాన ఒక్క మిల్లు యజమానులకే ద్రవ్యోబ్బణత కాని కార్మికులకే ముంది? ఇచ్చట మన వాళ్ళు స్వగృహాల్లో ఆలుబిడ్డ తెదుటనుండగా టెక్కలాడిస్తూంటే-అక్కడ మిల్లుల్లో కార్మికులు ఆలుబిడ్డలకు దూరమై టెక్కలాడిస్తున్నారు. ఆ విధంగా చూచుకొంటే చేనేత కార్మికుని జీవితంకంటే మిల్లు కార్మికుని జీవితంలో మెరుగేమీ లేదు.

ప్రభా:- ఇంతమాత్రము దానికి మిల్లులపై అభిమాన మెందుకు? ప్రభుత్వానికి. మహాత్ముని ఆశయాలదృష్ట్యా కుటీర పరిశ్రమల్నే ఉద్ధరించుకొంటే దేశంలో నిరుద్యోగ సమస్య సులభంగా పరిష్కారమై పోతుందే? దేశంలోని ప్రతి ఒక్కరికి చేతినిండా పని కడుపునిండా

తిండి లభిస్తుందే ? ప్రభుత్వ మీ విధాన మెందు కనుసరించగూడదు ?

సుధా:- ప్రభుత్వ మిక్కడే తొక్కిరిస్తూంటుంది. కుటీర పరిశ్రమల్ని ఉధృతిస్తామని వేదికలపై ఉపన్యాసాలు చెప్పుతున్నారేకానీ, చేతల్లో లేదు.

ప్రభా:- దీనికి కారణం ప్రభుత్వోద్యోగుల్లోనే చాలవరకు లోపం కనిపిస్తోంది. నిస్వార్థబుద్ధితో సరియైన వాస్తవిక విషయాల్ని ప్రభుత్వాని కందించటంలేదు. మన చేనేత ప్రజలు ఆకటి చావులు చస్తుంటే రోగాలచేత చచ్చినట్లు రిపోర్టుల్ని తయారుచేస్తున్నాడు ప్లానికోద్యోగులు. ఎక్కడో కూర్చుండి ఉన్న ప్రభుత్వానికి గ్రామసీమల్లోని ప్రజల పరిస్థితు లర్థం కావటం లేదు.

సుధా:- ప్రభుత్వమంటే నీ నా కుటుంబమే అనుకొని, యెంత వరకు నీ నా అక్కటలనే చక్కజేసుకొంటుంటే యెలాగు ? విశ్వకుటుంబంగా భావించి విశ్వంలోని విశ్వజనముల అక్కటలను చూడాలి.

ప్రభా:- అట్టి విశ్వవిశాల దృక్పథాన్ని ప్రభుత్వానికి దేవుడు ప్రసాదిస్తే-వ్యక్తిగతమైన సంకుచిత భావాలు సజ్జిస్తే, భారతదేశం స్వర్గసీమ కాదా ?

సుధా:- అందాక కలలు కంటుంటాము.

ప్రభా:- మాటల్లో పడిపోతున్నాం. భోజనమయిందా, యింతకు ?

సుధా:- ఇంకాలేదు.

ప్రభా:- ఏం ? వంటకాలేదా యింకా.

జయ:- (అందుకొని) వంట యెప్పుడో అయింది.

పృథ్వా:- ముందు భోజనం చేసిరా—కూర్చుంటాను. తరువాత మాట్లాడుకోవచ్చు.

సుధా:- సరే, కూర్చో. మూడు నిమిషాల్లో ముగించుకొని వస్తాను. (లేచిపోబోవగా అప్పుడే సుబ్బరాజు, అమీనా, పోలీసు మొదలైనవారు ఎదురుగా వస్తారు. పృథ్వాకరరావు, జయ చక్రితల్లె చూస్తారు.)

అమీ:- సుధాకరరావుగా రెవరు ?

సుధా:- నేనే—ఇప్పుడే వచ్చింది ?

అమీ:- కోర్టువారి ఉత్తరువు ప్రకారం సీఎస్సీని జప్తుచేసుకొనటానికి వచ్చాను. నేను అమీనాని.

పోలీసు:- నేను నిన్నురెట్టు చేసి తీసుకొని పోవటానికి వచ్చాను.

సుధా:- జప్తెందుకు ? అరెస్టెందుకు ?

అమీనా:- జప్తు మీ నాన్నగారి మీద చేయబడిన బాకీ డిక్రీ తాలూకు.

సుధా:- ఊహా.

పోలీసు:- అరెస్టు సుబ్బరాజుగారిని నీవు ఖానీ చేస్తానన్నందుకు

సుధా:- నేను సుబ్బరాజును ఖానీ చేస్తానని అన్నట్లు యిజు వేమిటి ?

పోలీసు:- అది మాకేం తెలుసు. సుబ్బరాజుగారు ఫిర్యాది అయ్యారు. అందుమీదట మేము వచ్చాము. ఒక వేళ నీ వనలేదని అంటావా ? విచారణలో తెలుపుకో.

సుధా:- సరే, అట్లనే తెలుపుకొంటాను. దీనికంతకు మూలం మఠేమోకాదు. ఈయన మిల్లు భాగస్వామి ఈ డిక్రీ మిల్లుల్ని వ్యతిరేకిస్తున్న వాళ్ళవ్వో నేను ముఖ్యుణ్ణి. ఆ అక్కను పట్టలేక యీ విధంగా ప్రాంత

బాకీలను బయటికి దీసి, ఖాసీ చేస్తానన్నాడని అభాం
డాలకు, అఘాయిత్యాలకు చాల్పడి కొంపమీడికి
తెచ్చి పెట్టాడీ పెద్దమనిషి. ఇటువంటివారే నేడు
పెద్దమనుషులయ్యారు.

ప్రభా:- (అందుకొని) పెద్దమనుషులు—లోకుల కొంపలు కూల
దోయడానికి, దీచాలార్చడానికి, పేదలను పీడించటా
నికి పెద్దమనుషులు.

అమీనా:- ఏమిటండీ సుబ్బరాజుగారు ! వీళ్ళిలా మాట్లాడు
తున్నారు ?

సుబ్బ:- వాళ్ళ మాటలకేమిలేండి ! మనవని మనం చూచు
కొని పోదాం. పోనీ, ఇప్పుడైనా బాకీ చెల్లిస్తే జప్తు
జరిగించముగా. అడగండి !

అమీనా:- ఏమయ్యా ! ఇప్పుడైనా డబ్బుకట్టి బాకీ రద్దు పతి
పించుకొంటావా ?

సుధా:- అమాంతంగా బాకీలు పీకల మీడికి తెచ్చి పెట్టితే
యీ కానికాలంలో ఇప్పుడే ఎక్కడనుండి తెచ్చికట్టేది?
ఇంతకు కసిపోక మసిపూసికొనుట యిదంతా. కానీ
యండి ! ఆయన కోరికనే కొనసాగనియండి ! ఆస్తి
జప్తు చేయండి ! అరెస్టు చేయండి ! ఇంకేమైనా
చేయండి ! వారిదెబ్బకు తిరుగులేదు.

సుబ్బ:- ఎందుకండి మనకీ విలంబనం ? జప్తునని ముందు కానీ
యండి !

అమీనా:- ఏమయ్యా ! మీ ఆస్తిని జప్తు చేసుకోమంటావా ?

సుధా:- చెప్పేనుగా—చేసుకోండని.

అమీనా:- వీరన్నా ! ఇంట్లో సామానులన్నీ బయటవేయి.

వీరన్న:- (కొన్ని సామాలు బయటవేసి రాట్నాన్ని తీయుచుండ)

జయల:- (అడ్డముపోలు యేడుస్తూ) అయ్యో! నా రాట్నాన్ని

గూడ తీసుకొనిపోతారా ?

ఈ రాట్నమేకదా ! ఏడుదీవులు దాట

సారించు - ప్రణవగీతారవంబు

ఈ రాట్నమేకదా ! పారతంత్ర్యక్షేత్ర

శుష్కజాతికి నవ జ్యోతిఃజూపె

ఈ రాట్నమేకదా ! హిందూ ముసల్మాను

హరిజన తారతమ్యాలు మాన్చె

ఈ రాట్నమేకదా ! భారత జనయత్రి

కడగండ్లకు - కడఁ గానఁ జేసె

ఈ వడకు రాట్నమేకదా ! యీ స్వతంత్ర

భారత పతాక చిహ్నమై భాసురమగు.

తాత బాపూజి ఆరాధ్య దైవత మిది

జప్తు చేయుదురా ? దీని శ్వపచులార !

అమీనా:- వీరన్నా! పాపం! ఆలమ్మాయి అంతగా ఏడుస్తుంది

ఆరాట్నాన్ని విడిచి పెట్టు.

సుబ్బ:- అమీనాగాదు! రాట్నం విడిచిపెట్టడ మెందుకండి !

జప్తు చేదాం.

అమీనా:- వద్దు. మాతృద్రోహం. ఈ రాట్నం పూజ్య

బాపూజి ఆరాధించిన యిష్టదేవత. భారతమాత

దాస్య శృంఖలాలను తెగించివేసిందీ రాట్నమే. పవి

త్రమైన యీ రాట్నాన్ని జప్తు చేస్తే మహాత్ముని

దివ్యాత్మకు శాంతి ఉంటుందా ?

సుబ్బ:- మీ రిట్లా సెలవిస్తున్నారా? సరే, జప్తుపని ముగిసి
నట్లే. జమాన్ గారు! ఇంక మీ పని.

ప్రభా:- (వల్లు కొరుకుతాడు.)

సుధా:- ప్రభా! ఆవేశాని కిది సమయం కాదు. శాంతిక్షాంతు
లీ సమయంలో అనుష్ఠేయాలు. మహాత్ముడి పరమా
శయంతోనే గమ్యస్థానాన్ని సాధించాడు. నా కిపు
డిదొక అగ్నిపరీక్ష. ఇంతమాత్రాన నా మర్యాద
మంటగలిసేదిలేదు. లోకం మంచికి మంచిని, చెడుకి
చెడుని అనుగోకపోదు. ఈ హింసాకారుల బ్రతుకులు
బృద్ధలయ్యే రోజులు రాకపోవు. తొందరెందుకు ?

సుబ్బ:- పేదవాని కోపం పెదవికిచేటు (నవ్వును)

ప్రభా:- (తిరిగి వెక్కిరించి నవ్వును)

పోలీసు:- సుధాకరరావుగారు !

సుధా:- ఆ సిద్ధంగా ఉన్నా. ఇవిగో చేతులు. తగిలించు
నీ యిసవ గొలుసులు వీనికి. ఇవి చాలా పవిత్ర)
ములు. భారత స్వాతంత్ర్యసంపాదనకై పలవించిన నా
యకుల హస్తాలు స్పృశించి ప్రశస్త మైనవి. తగిలించు
బేడీలు. ఇవిగో చేతులు. (చేతులు చూచును)

(అందరు నివ్వెరపోతారు. జయ హేతుమంటుంది ప్రభాకర
రావు కోపావేశాన్ని అభినయిస్తాడు. సుధాకరరావు వారిస్తా
డు. పోలీసు సుధాకరుని చేతులకు గొలుసులు తగిలిస్తాడు.)

సుధా:- (ఆవేశాన్ని పట్టలేక)

పేదల కప్పులు పెట్టి అమాంతంబు

వీకలపై దెచ్చి పెట్టునును

లోకువగానున్న లోకుల నీరీతి

రట్టుల సాల్సేయు నట్టియును

స్వార్థపరత్వాన - పగులనెత్తురుపిండి
పొట్టలు పెంచుకొన్నట్టి యనుసు
తాకట్లతో - కొంపలాకట్టుకొంచును
బీదసాదు నేడిపించు నునుసు

కడచి బ్రతికితిమని తెగ గర్వపడుచు
వెనుక చూపదిలేకయే విజ్ఞువీగు
లుట్టినరహస్య రాక్షస లోకములను
పిడిచికొని తాగదా? బిడ్డబిడ్డతరము.

జయ:- అన్నయ్యా! జైలుకు పోతావా? (ఏడ్చును)

ప్రభా:- ఏడువకమ్మాయి! నేనుండి మీ అన్నయ్యను జైల్లో
ఉండనిస్తానా? సాయంకాలానికే జామీనుమీద విడిపించు
కొనివస్తాను. నీవేం భయపడకు.

సుధా:- (ఏడుస్తూనే ఉంటుంది.) జయా! ఎందుకమ్మా ఏడు
స్తావు? వెళ్లిదానా! ఈ కష్టాలు మనకే రాలేదు.
ప్రపంచానికంతటికీ పూజ్యుడైన గాంధీజీయెన్ని సార్లు
కారాగారవాస మనుభవించాడు. ఆయనకంటె మన
మెక్కువా? కష్టాలకు కర్మాలకు పర్యవసానం లేకపో
లేదు. త్యాగానికి-ధైర్యానికి నీ హృదయంలో తా
వియ్యి. త్యాగ ధైర్యాలే మన జాతికి నీతికి ఖ్యాతి
చెప్పాయి.

నీరతిలకమిచ్చి వెలచే మాంచామ్మ

భర్తను పోలిక బంపునాడు

నీరోచిగము మాన విడిచిన తిక్కని

కొడలత్తయు - ఉసికొలుపునాడు

కాకతి నుద్రమ్మ ఘన భుజావేదిపై
జయలక్ష్మి పెండ్లిండ్లు జరుగునాడు
బొబ్బిలి నుగంపు ముట్టడితో మల్ల
మాంబ నివ్వన బూదియైన నాడు

త్యాగధైర్యాలు రారాపు లందెనమ్మ !
తెలుగు దేశాని కీయవే వెలుగులమ్మ !
ఆంధ్రజాతి కివి పరంప రాగతమ్ము
లమ్మ ! ఏలమ్మ ! నీవు ధైర్యమ్ము తొలగ.

పోలీసు:- సరే, ఇక నడవండి బాబు !

జయ:- (బిగ్గరగా ఏడుస్తుంది)

సుధా:- (పోలీసు వెంట వెళ్ళును)

సుబ్బ:- వీరన్నా! జప్తుసామానులు బండి కెక్కించు.

వీరన్న:- అట్లనే.

జయ:- (ఏడుస్తుంటుంది)

అమీనా:- (వెలుగుపడి చూస్తుంటాడు.

(తెరపడుతుంది.)

నాలుగవ రంగము

పేరయ్య పూరిల్లు

(వానకురిస్తే పరదబుగట్టే ఆపూరిల్లు పేరయ్య బాధిత్రాణిని నూచిస్తుంది. పేరయ్య ఒకనిరుపేద చేనేత పాకిశామికుడు దరిద్రనారా యణుని అపరావతారము అతనిపొచ్చిన కళావిధవాన్ని ప్రస్తుతవిపరీణా మాన్ని నూచిస్తు తెరలో నుండి ఒకపద్యం విసపడుతుంది.)

నీకెన్నడబ్బురా నిఖిలదేశాలలో

నిన్నుగూరిచి మెచ్చుకొన్నరోజు

నీవెప్పుకనదురా నీనేర్పజూచిరా

జేందులు జాగీరు లిడినరోజు

నీకెప్పుడమరురా సీఖజానానుండి

మునుజమీలు ఋణాలు గొనినరోజు

నీవెప్పుకాంతురా నీచేతిమీదుగా

స్వస్థయగము దిద్దఁ బడినరోజు

నేతకార్మికుడా! మున్నునీవొకపుడు

నెలిగి పోతివి! వెన్నెల వెలుగులోన

దిక్కు- తెలియవురా నేటికక్కట కట!

కఱిడుగట్టిన కాటు చీకటులలోన.

పేరయ్య:- (ప్రవేశము జిజ్ఞాసగా) ఈ దేశానికి మిల్లులేమని వచ్చాయో? నానాటికీ చేనేత పరిశ్రమి తీసికట్టయింది. మిల్లులు మాపాలిటి నల్లులు. మాజీవరక్తాన్ని వీలే

స్తున్నాయి. అడక తైరలో పోక చెక్క-లాగ నలిగిపోతున్నాం మిల్లుపోటీతో. మిల్లుగుడ్డల పైపై మెరుగులను చూచి మురిసిపోతున్నారు ప్రజలు. నేత్రబట్టల్ని కొనేది కుక్కలేదు. మగ్గమే మనుగడగా మన్న మానోహో మన్న పడింది. నెలలకు నెలలే పనిలేక మగ్గంబూజు పట్టిపోయాం. మగ్గాకి పనిచూపించేవాళ్ళు లేరు. ఊకుండలేక ఆ ధన ఏదో రెండు చీరలునేస్తే అవి అమ్మేసరికి చేపళ్ళు దిగివచ్చారు. కొనే దిక్కులేక అయిన మట్టుకు తెగనమ్మకోవలసి వచ్చింది. అవి అమ్మితే వచ్చిన ఆ నాగారాళ్ళు ఉప్పునా పప్పునా కాకుండా పోయినవి. ఒకనాడా? రెన్నాళ్ళా? దాదాపు నెలనాళ్లనుండి సాగిపోతుంది నిరుద్యోగం! ఏ నీపాటూ లేకుండా ఎన్నాళ్ళు గడిపేటట్లు? ఏ పాటు తప్పినా సా పాలు తప్పతుందా? ఉన్నవన్నీ కలుక్కొని తినే శాము. వానకురిస్తే వరదలు కట్టే ఉన్న ఈ పూర్తిస్థు సుబ్బరాజుకు తాకట్టు. ఆరునకాస్త పున్నెం కట్టు కొంటే మే మింక చెట్టు కుట్టి గట్టుకోవలసిందే. ఒక్కగాని ఓక్క కొడుకైనందుకు వాడి చదువుకి సగంజీతం గూడ కట్టుకోలేకపోతున్నాం. నిర్విరామంగా నిరాహార దేవత మా మీద దాడి జరుపుతుంది. దీని ప్రళయనాట్యం క్రింద నిస్సహాయమైన యీ నిఘనీన కుటుంబం నిశ్చేష్టమై పోయేటట్టుంది. కన్నించి కట్టాలు మీదికి దూకుతున్నాయి. కాలుచీకట్లు పేరుకొన్న నా జీవితాకాశంలో వెన్నెల వెలుగులు సున్న కాబోలు!

నా భవిష్యజీవిత విషయ నాటకానికి నాందీ ప్రస్తావన లేనాడో జరిగిపోయాయి. కష్టాల పరమావధిలో నా బ్రతుకు మంగళం పాడేటట్టుంది. ఈ సంసారసాగరం లో చెలరేగిన వాయుగుండంతో నా అయోమయ జీవితనాక బద్దలైపోతుందా? ఆశాశ్రేణులు లేకమైనా కనుపించని యీ సంసారంలో నా జీవితనాక బద్దలై పోతుంది నిజంగా. విశ్వనాటక రంగంలో నా జీవిత విషయాంత నాటకం ప్రదర్శిత పోతుంది. లోకు ల్రశుసిక్త నయనాలతో, ఆర్ద్రహృదయాలతో నా జీవిత నాటకాన్ని దర్శిస్తారు.

(అంతలో పేరమ్మ ప్రవేశించును)

పేరమ్మ:- ఎవరితో మీరు మాట్లాడేది?

పేరయ్య:- ఎవరితోనూగాదు. నాతోనే నేను మాట్లాడుకొంటున్నాను.

పేరమ్మ:- ఏమిటి? యీ మాటలు.

పేరయ్య:- పిచ్చిమాటలు. మన కుటుంబ పరిస్థితికి నాకు పిచ్చెత్తుక పోతుంది. ఒకప్రక్క నిరుద్యోగం- మరొక ప్రక్క నిరాహారం- ఇంకొకప్రక్క ఒక్క-గాని ఒక్క-కొడుకైనందుకు వాడి చదువుకోసం సగంజీతానిగూడ గతిలేని దుర్గతి- హృదయంలో ఏదో ఆవేదన తలతిరిగి పోతుంది. (కాసేపాగి) పిల్లవాడెక్కడికి పోయాడు?

పేరమ్మ:- బడికి పోయాడెప్పుడే.

పేరయ్య:- బడికి పోయాడా? నిన్న యెప్పుడు తిన్నన్నమో పాపం. బడికెళ్లా పోయాడు? పోనీ - ఇవ్వేళటికి పోవద్దనక పోయావా?

పేరమ్మ:- అన్నాను. అన్నం లేకపోయినా సరే కానీ, వాడు బడి మానుకొంటాడా ?

పేరయ్య:- (జాలితో) నిజమేసాపం ! పెద్దగా చదువు కోవా లని వాడు పెద్దంతాశతో నున్నాడు. ఎండమావుల్లో మంచి నీళ్ళు త్రాగుదా మనుకొంటున్నాడు. ఏం ప్రయోజనం ? వాడు కనే తీయతీయటి కలలన్నీ పగటి కలలు. సాపం ! ఈ పూట చదవన్నంకూడ లేదుగదా ! బడి కెందుకు పోనిచ్చావు ?

పేరమ్మ:- నిన్న సాయంత్రం బడినుంచి వస్తుంటే దోపలో అణా దొరికిందట. ఆ యణాతో ప్రాద్దన గుగ్గిళ్లు తెచ్చుకొని అవి తిని యిన్ని నీళ్ళు త్రాగి పోయాడు.

పేరయ్య:- (పెకలించుకొని వచ్చే దుఃఖాన్ని మింగుకొంటూ) వాడికి చదువు మీఁ దెంత ఉబలాటం ? అన్నం లేక పోయినా గుగ్గిళ్ళు తిని నీళ్ళతో పొట్టనింపుకొని బడికి పోయాడు. ఒక్క-గాని ఒక్క- కొడుకు. వాడికి చదువు మీ దింత మోజుంటే వేళకింతన్నం పెట్టి చదివించుకోలేని గర్భదరిదులమైపోయాం.

పేరమ్మ:- గొడ్డురాలి గర్భవాంఛలు ! ఏ మారాజుల కడుపు ననో పుట్టక దరిదుల కడుపున బుట్టి కొడుకెంత దురదృష్టవంతుడయ్యాడు ? గాలి మేడల్లో నివసిద్దామనుకొంటూన్న వాడి ఆశలు చూస్తుంటే గుండెల్లో సముద్రాలు పొర్లిపోతున్నాయి. (ఏడ్చును)

పేరయ్య:- ఇద్దరూ ఏడుస్తున్నాము. మన మేడిస్తే ఎవరికి జాలి ?

పేరయ్య:- ఎవరికీలేదు జాలి. లేనివాళ్ళం లేక యేడుస్తుంటే ఉన్నవాళ్ళు, వాళ్ళు తినటమే కాక వాళ్ళింటి కుక్కలు కూడ తింటున్నాయి.

పేరయ్య:- నిజమే. వాళ్ళింటి కుక్కలతో బాటు కూడ చేయడములేదు మన బ్రతుకు. (ఏడ్చును)

పేరయ్య:- ఊరుకోండి ! నేనేడుస్తున్నాను. మీరూ ఏడుస్తున్నారు. ఓదార్చేవాళ్లేవరు మధ్య?

పేరయ్య:- ఎవరూలేదు. మనకు మనమే. మన గోడడవి గోడు. ఇంకెవరమూ ఏడవవద్దు. ఏడుస్తూకూర్చుంటే యీ వేళ గడుస్తుందా? ఇవ్వేళ పొయ్యిలోనిపిల్లి లేచేదెలాగు? గింజలు తేవుకామాలి?

పేరయ్య:- లేవు. చిట్టెడు గింజలు కూడలేవు. ఇరుగునా పొరుగునా నోటి మంచితనంచేత బియ్యం తెచ్చుకొని తిన్నాము. వెనుకటివి యీయందే మళ్ళీ వాళ్ళింటి కేమని పోయేది?

పేరయ్య:- వద్దు. పోవద్దు.

పేరయ్య:- మఱి, యీ వేళ యేంచేసేటట్టు?

పేరయ్య:- ఏం దరిదోష తోచటంలేదు.

పేరయ్య:- తోచకపోతే ఈ రోజు పస్తే. పోనీ - ఎవరినైనా పోయి అప్పడగండి !

పేరయ్య:- ఒకర్ని అప్పడగటమంటే ప్రాణంమీదికి వస్తూంది. అభిమానాన్ని యెలా చంపుకొనేటట్టు?

పేరయ్య:- అభిమానమున్నూ అధ్వానమున్నూ, వీటితోపెట్టుకొంటే ఏమయ్యేటట్టు? పిల్ల వాడు బడినుండి వస్తాడే వాణ్ణిలాగే పస్తుపెడతామా?

పేరయ్య:- (దుఃఖం) వద్దు. వాణ్ణి పస్తుపెట్టవద్దు. పాడు అభిమానం ! బిడ్డకంటే ఎక్కువా ? పోతాను. ఏదో రెండు రోజుల్లో ఇస్తానని అంగడివాని కాళ్ళమీద వడతాను.

పేరయ్య:- పోండి! తొందరగా పోండి! ఇప్పుటికే చాల వేళయింది. అబ్బాయి బడినుండి వస్తాడు.

పేరయ్య:- (నిష్క్రమించును)

పేరయ్య:- (ఆవేదనతో) అబ్బా! నముద్రానైనా యీదవచ్చే మోగాని సంసారాన్నీదలేము. అందులో నిరుద్యోగంతో, నిరాహారంతో నిప్పచ్చరంతో నడచు మా పేద సంసారం, సాగరాన్ని మించింది. ఏం చేస్తాము ? మగ్గం బూజుపట్టిపోతుంది. మగ్గమే మా మనుగడ. మగ్గం తప్ప మళ్ళూ మాన్యాలు మా కేమీలేవు. ఈ పరిస్థితిలో ఈ కుటుంబమేం కావాలో ? నిండు పస్తులింకెన్నాళ్ళు గడపాలో ? మంచి రోజుల్లో సంపాదించుకొన్న చిన్నారి పొన్నారి పస్తువులన్నీ కరిగిపోయాయి. చేతిలో ఎట్టని ఏగానిలేదు. ఎవరి సంసారాలు వారికే బరువుగా ఉన్న యీ కరువు రోజుల్లో ఏదో మంచి తనాన బియ్యం అప్పులు తెచ్చుకొని ఒకపూట తిని, రెండోపూట తినకుండా ఇంతదాక గడుపుకొనివచ్చాను. ఈ రోజు ఎట్లా గడుస్తుందో ? ఏమో ? అంగట్లో అప్పు తెస్తానని ఆయన వెళ్లాడు. అంగడివాని మనసు కరిగి ఏదో అప్పిస్తేసరి. లేకపోతే ఏం చేయాలో ?

ప్రసాద్:- (బడినుండి వస్తాడు)

పేరయ్య:- అబ్బాయి! అప్పుడే వచ్చావేం ? బడి వదిలారా ?

ప్రసాద్:- లేదమ్మా! నాన్నయేడి!

పేరమ్మ:- వెళ్లాడిప్పుడే.

ప్రసాద్:- ఆయన తిప్పలాయనవి నేనిక బడికి పోనమ్మా!

పేరమ్మ:- (గాబరాగా) ఏం నాయనా! ఎప్పుడూ అననిమాట అంటున్నావు!

ప్రసాద్:- పేదవాళ్లకు చదువు లెందుకులేమ్మా!

పేరమ్మ:- బడిలో నిన్నేవరైనా ఏమైనా అన్నారా? నాయనా!

ప్రసాద్:- ఎవరూ ఏమీ అనలేదు. నాకు నేనే అంటున్నాను. క్లాసులో పిల్లలందఱు మంచిమంచి గుడ్డలతో ముచ్చటగా కూర్చుంటే వాళ్లలో నేనీ చిటుగుబొంత లో కూర్చోవటానికి సిగ్గుపడుతున్నానమ్మా!

పేరమ్మ:- వాళ్ళంతా ఉన్న మారాజులు. మనం లేని దరిద్రులం. వాళ్లవలె మనం ఉండాలంటే ఎలాగునాయనా!

ప్రసాద్:- అయినా వద్దమ్మా! మనకు చదువులు. రెండు నెలలుగా జీతం గూడ కట్టలేదు. మన పరిస్థితిచూస్తూ నేనుగూడ నాన్నని జీతం అడగలేదు. నా పేరు రిజిస్టరులో తీసివేశారు. ఇన్నాళ్లు అందఱితో బాటు క్లాసులో కూర్చోని పాఠాలు వినివస్తున్నా. అంతేగాని నాకు హాజరు వేయటం లేదు. నాకు చదువు వద్దమ్మా! నేను బడికి కొట్టినా పోనమ్మా!

పేరమ్మ:- పోనీలే నాయనా! బడిమాను. ఇంటిదగ్గరనే ఉండి పని నేర్చుకో. ఏం చేస్తాము. వెనుకబడ్డ జాతుల వారికి సగం జీతం ప్రభుత్వ మిస్తున్నా మిగతా జీతం

గూడ కట్టుకోలేని పరిస్థితిలో నున్న మనకు చదువు
లూరకనే ఎవరు చెబుతారు ?

ప్రసాద్:- (బాధతో) అమ్మా ! తల బ్రగ్గులు కొట్టివట్లుగా
ఉన్నది. ఒళ్లు తిరిగిపోతుంది. పడుకొంటానమ్మా !

పేరమ్మ:- అన్నం లేనిమీదట ఒళ్లు పైత్తుగించిం దేమోరా !
కాసేవు పడుకో. ఈ కాపరానికింత మంచానిగూడ
గతిలేదాయె. (ఏడ్చును)

ప్రసాద్:- సీ-ఆ చినిగిన చాప అక్కడ వేయమ్మా.

పేరమ్మ:- (చినిగినచాప తెచ్చి నేలమీద పడిచి కొడుకును
వరుండజేయును. పరిస్థితిక్రిక్కిళ్లు (మింగుతు ఏడ్చును)

ప్రసాద్:- ఎందుకమ్మా ! ఏడుస్తున్నావు ? నేను చచ్చిపోతా
ననా ?

పేరమ్మ:- ఏం మాటలు నాయనా ! అట్లనగూడదు. ఊరుకో
నాయనా !

ప్రసాద్:- ఆకలవుతుందమ్మా ! అన్నంపెట్టమ్మా !

పేరమ్మ:- (ఒక్కపెట్టిన యేడుపు) అన్నం-ఆకలి-ఈ రెండే
ఈ కాపరాన్ని పీడించుకొని తింటున్నాయి. కూడులేక
యీ కుటుంబమీ నాడు మాడిచావాల్సిందేనా ? కన్న
బిడ్డల్ని అన్నంపెట్టలేక చేజేతుల చంపుకోవాల్సిందేనా ?

ప్రసాద్:- (ఆకటిబాధతో) కడుపులో ఆకలిసాద నిస్సపెట్టి
కాల్చినట్టున్నది. ఇంతకు నీవు అన్నం వండలేదా ?
యేమ్మా !

పేరమ్మ:- (దుఃఖముతో) వండలేదు నాయనా ! మీ నాన్న

బజారుకు పోయాఁడుబియ్యనికి. రానియ్యి. కాసేపట్లో
వంజి ముందు నీకు పెడతాను.

ప్రసాద్:- ఇంకా నాన్న రాలేదా? అమ్మా !

పేరమ్మ:- అడుగో! వస్తున్నాఁడు. నీవు పడుకో.

(పేరయ్య ప్రవేశము విక్రమ మొగముతో)

పేరమ్మ:- (భర్తవైఖరిఁ జూచి హీనస్వరముతో) ఊరకేవచ్చా
రేం ? అంగట్లో అప్పీయలా ?

పేరయ్య:- లేదు. బిడియాన్ని బిగబట్టి కాళ్లు గడ్డం వట్టుకొని
బ్రతిమాలాను. అంగడివాఁడు గిద్దెడు గింజలైనా
అప్పీయలా. సిగ్గుమాలి స్నేహితుణ్ణొకణ్ణి చేయించాచి
ఒక్కరూపాయి బదులిచ్చున్నాను. చిల్లిగవ్వ
గూడ లేదన్నాఁడు. ఊరకేరాక ఏం చేయమంటావు?
(చాలవీరక్తిగా) ఈ సంసారముదాగిన్ని యీదలేకనా
తలపోణం తోకకు వస్తూంది. ఎక్కడలేని విసుగు
వీరక్తి పుట్టేసి సన్న్యాసం పుచ్చుకొని ఏ అడవులకైనా
పరుగెత్తుదామా అనిపిస్తుంది. అదీ యిదీ కాకపోతే ఏ
నుయ్యో ? గొయ్యో ? చూచుకొందామా అని
పిస్తుంది. ఆబుబిడ్డల్ని బ్రతికించుకోలేని చపల బ్రతుకేం
బ్రతుకు ?

పేరమ్మ:- ఈ పురాణ వైరాగ్యాలతో, శ్మశాన వైరాగ్యా
లతో ఇప్పుడేం ప్రయోజనం ? మనవంతు కష్టా లెవర
నుభవిస్తారు ? దీనికే సన్న్యాసమా? ఆపడల్లో ధైర్య
మవలంబించాలి. నిరుపేద ప్రజానీకానికదే వజ్రకవచం.

పేరయ్య:- నిజమే. ఎందాకని ధైర్యం బిగబట్టేది? ఆశావ

కాశాలు లేకమైనా కనుపించవచ్చుడు ధైర్యం నిలుస్తుందా? నిల్చుకొందామన్నా. కష్టాల్లో ధైర్యమవసరమే నీవన్నట్లు. ఒక కష్టమా? ఒకప్రక్క ఊక్కలెండుకొని పోతూ వస్తులు మాడుతున్నాం. ఇంకోప్రక్క కట్టుకోవటానికి గుడ్డలులేక చిరిగినబొంతలతో కాలంవెళ్ళే బుచ్చుకొంటూన్నాం. మఱొకప్రక్క వానకురిస్తే వరదలుగట్టుతూ-ఉండటానికి పండటానికిపిట్లని యీ పూరికొంపలో పొగ్గాడుతున్నాం. ఇదిగూడ దక్కక చెట్టుకుట్టి గట్టుకో పోతున్నాం. ఇంకోకప్రక్క గుండెలుపీకే అవులబాధ. నానాబాధలు నాకు పిచ్చిప్రట్టించి పైరాగిని చేసేటట్లున్నాయి.

పేరమ్మ:- ఏ బాధలెట్లుండినా పిల్లవాడా! కాలి బాధతో నకనకలాడుతున్నాడు. చూడు. అడుగో ఆ చావమీద.

పేరయ్య:- అబ్బాయి బడినుండి అప్పుడే వచ్చాడా?

పేరమ్మ:- వచ్చి కాసేపయింది.

పేరయ్య:- (కొడుకు దగ్గరకు బోయి ఒళ్ళువట్టి చూస్తాడు ఒళ్ళిట్లా మాడిపోతుందే?)

పేరమ్మ:- (గాబరాగా) ఆ, ఒళ్ళుమాడిపోతుందా? ఇండాక చల్లగానే ఉన్నదే (కొడుకునువట్టిచూస్తుంది) అమ్మయ్యో! జ్వరం! పోయి వైద్యుణ్ణి పిలుచుకొనిరాండి! తొందరగా-

పేరయ్య:- వైద్యుడు- ఏవైద్యుడు వస్తాడు డబ్బీయందే-

పేరమ్మ:- మఱి కొట్టుదిననులైన.....

పేరయ్య:- అవిమాత్రం ఊరకనేవస్తాయా?

పేరమ్మ:- ఇంకేదైనా దారిచూడండి!

పేరయ్య:- ఏందారి చూచేది? గోదారి.

ప్రసాద్:- (జ్వరంతోనే) అమ్మా! నాన్న వస్తున్నాడంటివే!
వచ్చాడా?

పేరయ్య:- వచ్చారా నాయనా! (దుఃఖం)

ప్రసాద్:- బియ్యం తెచ్చావా?

పేరయ్య:- బియ్యం- తేలేదు—

ప్రసాద్:- ఇంకా తేలేదా? అమ్మా! చద్దన్నంగూడాలేదామ్మా!
పోనీ, అంత గంజైనా పోయివే! అదీ లేకపోతే - మంచి
నీళ్ళన్నా తేమ్మా!

పేరయ్య:- (మంచినీళ్ళు తేవటానికి ఇంట్లోకిపోతుంది)

పేరయ్య:- (ఏమీతోచక పిచ్చివానివలె ఇటూ అటూ
తిరుగుతుంటాడు)

[సుబ్బరాజు ప్రవేశము]

పేరయ్య:- (చకితుడై చూస్తాడు సుబ్బరాజువంక)

పేరయ్య:- (మంచినీళ్ళ గ్లాసుతోవచ్చి సుబ్బరాజువంక నిర్విణ్ణుడై
చూస్తూ నిలబడిపోతుంది)

పేరయ్య:- (తేరుకొని గద్దదిక స్వరంతో) మీరా? ఇప్పుడెందుకు
వచ్చారు?

సుబ్బ:- ఎందుకేమిటి- ఇల్లు—

పేరయ్య:- భాళీచేయాలనా? గోరుచుట్టుపై రోకటి పోటన్నట్లు
అదీ ఇప్పుడేనా?

పేరయ్య:- (దుఃఖాన్ని మ్రింగుకొంటూ కొడుక్కి- మంచినీళ్ళు
త్రాగిస్తుంది)

సుబ్బ:- ఇప్పుడే యిల్లు భాళీచేయాలి. మూడేళ్ళలో బాకీ
తీరుస్తానని నీయిల్లు తాకట్టు వ్రాసియిచ్చావు. ఆగదువు
మొన్నటితో తీరిపోయింది. ఇల్లుతక్షణం భాళీచేయాలి!

పేరయ్య:- ఈ రోజంతా మారు నిట్టపాసం. కుట్టువాఁడు జ్వరంతో బాధపడుతున్నాఁడు. ఈ అవస్థలో మమ్మెక్కడికి పొమ్మంటారు?

సుబ్బ:- అది నన్నడుగుతావా? ఎక్కడికి కాకపోతే ఊరి వెలుపల చెట్టుపట్టి కట్టుకో పో—

పేరయ్య:- (బ్రతిమాలుతూ దుఃఖంగా) అయ్యా! మీకడుపున బుట్టి, లేదా? మీయింట కుక్కనై మీబాకీ తీరుస్తాను. మమ్మా శిథిలగృహంలో ఏదో యింత దీపారాధన చేసికో నీయండి! దయతోలంచండి!

సుబ్బ:- వీల్లేదు. నాకూ-దయకూ చాలాదూరం. ఇంట్లోనుంచి ఇప్పుడే లేచిపో—

పేరయ్య:- (ఇంట్లోకిపోయి వంటపాత్ర లవి సర్ది మూలకట్టుతుంది దుఃఖంతో)

సుబ్బ:- ఊఁ పేరయ్యా! మర్యాదగా కదులు.

పేరయ్య:- (కాళ్ళుపట్టుకొని) మీకాళ్ళు పట్టుకుంటాను మమ్మా యింట్లో—

సుబ్బ:- (విడిలించుకొని నెట్టివేస్తాఁడు)

పేరయ్య:- (నేలమీద వెల్లికల పడిపోతాఁడు)

పిసాద్:- (కెవ్వున ఏడుస్తాఁడు చూస్తూ)

పేరయ్య:- (ఇంట్లోనుంచి మూటతోవచ్చి బావురుమంటుంది)

సుబ్బ:- (ఇంటితలుపు వేస్తాఁడు)

(పేరయ్య కుటుంబం గొల్లుమంటుంది)

సుబ్బ:- (ఇంటికి తాళంవేసుకొని) ఈ పంచలోగూడ ఉండవద్దు. వెళ్ళిపో—

పేరమ్మ:- లెండిపోదాము! నెమలి కంటనీరుగారిస్తే వేటగానికి ముద్దా! (కొడుకును లేపుతూ) లే నాయనా!

ప్రసాద్:- ఇప్పుడెక్కడికి పోదామమ్మా! ఆచలమ్మా! నడవ లేనమ్మా!

పీరయ్య:- (దుఃఖముతో నోట మాటరాదు కొడుకు నెత్తు కొంటాడు)

పీరమ్మ:- (మూటదీసుకొని చిరిగిన చాపచుట్టి చంక జెట్టు కొంటుంది. నడుస్తారు అర్థంగాని అయోమయావస్థతో ఎక్కడికో - వారి దుర్గతిని సూచిస్తూ తెరలోనుండి విషాద వీణాతంత్రుల్లో మేళనమై పాట వినపడుతుంది)

గే య ము

పదపనా నిర్భాగ్య వస్త్రకారకుడా!

పదనోయి! పదపదా వస్త్రకారకుడా!!

చెరరిన హృదయాన - పిడిలిన ధైర్యాన

పదములు గుదివడ కడలలేకున్నాన?

||పద||

పేరినకస్తాలు- ఆరని ఆకలి-

తీరని దాగిద్ర్య తీవ్రయాతనలో

మారని జీవిత మారణాధ్వరములో

మారణమే అనివారణ మేమో?

||నగ||

బదవ రంగము

సుబ్బరాజు మేడ

(సుబ్బరాజు వరండాలో ఒక్కడే యేదో చీకాకుగా పచ్చా
రులు చేస్తుంటాడు.)

సత్య:- (ప్రవేశించి) నాన్నా ! నాన్నా !

సుబ్బ:- ఆ, ఏ మమ్మాయి !

సత్య:- ఏమిలేదు నాన్నా ! నీతో చెప్పాలనుకొంటున్నా

సుబ్బ:- ఏమని ?

సత్య:- నీ విధానం బాగుండలేదని--

సుబ్బ:- ఆ, నా విధానము బాగుండలేదనా - ఏమిటి నా
విధానం!

సత్య:- కలిమిబలిమితో కటికిపేదల్ని కట్టపెట్ట కఠినవిధానం.

సుబ్బ:- (కోపంగా) ఇదా నీవు చెప్పవచ్చింది.

సత్య:- కడుపులో ఏదో అక్కసు పెట్టుకొని ఆ సుధాకరరావు
నా విధంగా ప్రాంతానికి బయటికి తీసి ఆస్తి జప్తుచేయిం
చావు. అంతటితో ఊరుకోక అరెస్టు సైతం జరిపిం
చావు. అడటుపోనీ, పాపం! కటికి పేదవాడే, ఆలు
బిడ్డలతో కూడులేకల్లాడు తున్నాడే, ఆ పేరయ్యను
కొంపలోనుంచి లేవదీయించావా ? ఇంత కసాయి
తనమా ? నాన్నా !

సుబ్బ:- అయితే వేదవాళ్లని ఊరుకొంటే సొమ్మెం కావాలను
కొన్నావు?

సత్య:- సొమ్ముమీఁద నీ కెందుకు నాన్నా! ఇంత మమకారం?

సుబ్బ:- సొమ్ముమీఁద నాకు మమకారమైతే, సొమ్ముమీఁద
నీ కెందుకింత తృణీకారం?

సత్య:- సొమ్ముమీఁద నాకేం తృణీకారం లేదు. ఎంతసొమ్ము
సొమ్మనుకొన్నా కొంత కుడి-యెడమ లుండాలి. సొమ్ము
కొనమని వేదల్ని వీడిస్తే యిక పారమార్థికమేమిటి?

సుబ్బ:- పిచ్చిదానా! ఈ పారమార్థికాలతో పెట్టుకొంటే
డబ్బు నిలుస్తుందా? నీవు డబ్బు మహిమ తెలియక
మాట్లాడుతున్నావు. డబ్బున్నవాడే చెలామణి యీ
రోజుల్లో. డబ్బులేనివాఁ డొక జీవచ్ఛవం.

సత్య:- పొరపడుతున్నావు నాన్నా! జీవచ్ఛవం డబ్బులేని
వాడేకాదు. డబ్బుండియు దాన్ని సార్థకపరచుకొలేని
వాఁడును జీవచ్ఛవమే. డబ్బు డబ్బంటావు. నీవుపా
సించే యీ డబ్బు శాశ్వతంగాదు నాన్నా! మాట
శాశ్వతం. మాటపోతే మానవ్రండికి మానం-మర్యాద
ఉండును.

సుబ్బ:- అయితే నీ ఉద్దేశం నాకు మాట పోయిందనేనా?

సత్య:- పోయింది నాన్నా! నీమాట యెప్పుడో పోయింది.
ఏనాడో నిన్ను స్వాగతపరుల జాబితాలో జమ కట్టింది
లోకం. నీవు మాట నిలబెట్టుకోవాలంటే నీలో
మాఝ రావాలి.

సుబ్బ:- ఏం మాఝ రావాలో చెప్పు? అదిగూడ.

సత్య:- నీ స్వార్థాన్ని చంపుకొని, నిస్వార్థమయ జీవితాన్ని సాగించు. పేదల్ని పీడించటం మాని లాలించటం మల వాటుపడు. ధనాన్ని దాచిపెట్టికోవటమే ముఖ్యమను కోక దేశం కొరకు, సంఘం కొరకు కొంత దానం చేయి. లోకమప్పుడు నీకు జోహారు లర్పిస్తుంది.

సుబ్బ:- జోహారులు! నా కెందుకీలోకమిచ్చే జోహారులు. లోకం జోహారులిస్తుందని కష్టపడి కూడబెట్టిన డబ్బును పాడుచేసుకోమంటావా?

సత్య:- అది-పాడుచేసుకోవటమూ నాన్నా! లోకంలో మనం శాశ్వతంగాదు. కీర్తి శాశ్వతం. కీర్తి కావాలంటే కొంత త్యాగం చేయాలి. త్యాగమయ జీవితే నిజంగా ధన్యులు, లోకంలో వారిపేరు శాశ్వత స్మరణీయం.

సుబ్బ:- అమ్మాయి! నీవు నూచుచెప్పు. నీవు చెప్పేది నా తలకెక్కదు.

సత్య:- ఎక్కడు నిజంగా. అది చెప్పితే వచ్చేదికాదు. సహజంగా రావాలి. త్యాగగుణం అనేక జన్మల సంస్కార ఫలం. ఆ త్యాగజీవులు నిజంగా అదృష్టవంతులు.

సుబ్బ:- అయితే, నేను దురదృష్టవంతుణ్ణనేనా నీ భావం.

సత్య:- ముమ్మాటికి నీవు దురదృష్టవంతుడవే. నీకు దేవుడు సంపాదించే బుద్ధి నిచ్చాడేగాని, త్యాగబుద్ధి నీయ లేదు. త్యాగంలేని నీ డబ్బెందుకు నాన్నా! నీ డబ్బుకు వెలుగు లేదు. వెన్నెలలేని రాత్రివలె, త్యాగంలేని డబ్బు నిరుపయోగం.

సుబ్బ:- నిరుపయోగమో, సదుపయోగమో నీవు నా కేమీ చెప్పనక్కర లేదు.

సత్య:- పోనీ, నాన్నా! పుణ్యముంటుంది. ఉసూరుమంటాడు పాపం! ఆ పేరయ్య యిల్లు పేరయ్య కిచ్చివేయి. పేద వాడు ఏదో దీపారాధన చేసుకొంటాడు.

సుబ్బ:- ఆ, ఆ యిల్లు పేరయ్యదా? ఆ యింటిమీద నేను డబ్బీయ లేదను కొన్నావా?

సత్య:- ఇచ్చావు.

సుబ్బ:- మఱి అదేం కావాలి.

సత్య:- ఏమీకాదు. ఇస్తాడు, పేరయ్య బ్రతికుంటే యేనాటి కై నా—

సుబ్బ:- ఆ పేరయ్యమీద నీ కెందుకింత సానుభూతి? పేదల కష్టం నీ కష్టంగా ఉన్నట్లున్నదే?

సత్య:- అది నా స్వాభావికం నాన్నా! ఇతరులు కష్టాలు పడు తుంటే నేను చూడలేను. నీ హృదయం మాదిరిగా నా హృదయం కర్కశం చేయలేకపోయాడు భగవం తుడు.

సుబ్బ:- అలా ఉండటం మంచిదికాదు. జన్మగో లేకపోయినా కర్మశాన్ని, కారిన్యాన్ని తెచ్చిపెట్టుకోవాల్సి వే కలిమి కొమ్మ స్వాధీనం కావటానికి మంత్రాలు తంత్రాలు. త్యాగభోగాలాలాపెకు సరిపడవు. నేను కాదంటే నీవు అవునంటున్నావు. ఇంతకు నీకు చదువు చెప్పించటం నాదే పొరపాటు. అడవాళ్ళ కిందుకనే చదువులుపనికి రావన్నాను.

సత్య:- (కష్టంగా) ఆ మాట అనకు నాన్నా! నాకు చదువు చెప్పించటం చేతనే నేను లోకంలోని మంచి చెడ్డలు, యుక్తాయుక్తాలు తెలిసికోగలిగాను. లేకపోతే యీ

దుర్భర వితంతు జీవితం దోషదూషిత మయ్యేది. స్త్రీ విద్య నాశనంతోనే దేశం శతాబ్దాలుగా పరాయివాళ్ళ క్రింద బానిసత్వ మనుభవించింది. ఏ నాటికైనా భారత సంస్కృతిపునస్థాపితం కావాలంటే అది స్త్రీవిద్యతోనే కావాలి. ఈ సూత్రాన్ని అర్థం చేసుకోలేక నీ వంటి వాళ్ళు ఆడవాళ్ళకు చదువులు పనికిరావంటే అమాయక ప్రజలు నిజమే ననుకొంటారు. అథోగతి పాతాళుంది దేశం. ఈ మాట మళ్ళీ అనకు నాన్నా ! కలలోగూడ నేనిది సహింపలేను. నాపై కన్నప్రేమ నీకుంటే ఇంకొకమాటు ఈ మాట యెక్కడైనా అన వద్దు. ఇది ఛాలా తప్ప. సంఘానికి, సంస్కారానికి ముప్పు.

సుబ్బ:- ఈ వ్యతిరేక భావాలతో ఈ యింట్లో ఇద్దరిమూ ఊండటమనేది పడననుకొంటారు.

సత్య:- అది నిజమే నాన్నా ! స్వాస్థ్యపర శ్యాచిక్, స్వాస్థ్య త్యాగానికీ పడదు. ద్వంద్వం ద్వంద్వ మే

సుబ్బ:- అలాగైతే యీ కొంపలోనుంచి యెవరో ఒకరు లేచి పోవాలి.

సత్య:- లేచిపోవాలి నిజంగా—నేనే పోతాను. పేద ప్రజల జీవరక్తాల్ని పిండి వారి ఉసురులనే పునాదులమీద కట్టిన యీ యింట్లో ఊండటానికి నాకు హక్కులేదు. పిసిని గొట్టు వీరుగూలో ? పీడించుకొని తినే పిశాచాలో ? ఊడగలుగుతాయి. నేనే పోతాను—

సుబ్బ:- (కోపంగా) సరేపో — తక్షణం పో యింట్లోనుంచి.

ఒక్క నిమిషమైనా ఉండనక్కరలే దీ కొంపలో
ఇప్పుడే పో—

సత్య:- పోతాను — ఇప్పుడు పోయేదేమిటి ? నవమాసాలు
మోసి, నన్నుగని, ఎంతో ప్రేమతో కనుపులోబెట్టు
కొని పెంచిన నాతల్లి లోకాన్ని వదిలిపెట్టి పోయిన
నాడే పోయాను. డబ్బు పేరాసతో నీవు నన్నొక
ముసలాడివాత పడవేసిన నాడే పోయాను. ఆ వృద్ధ
పతి మరణంకోసం నాడు నా నల్లపూసల సౌరు, పసు
పు కుంకంతో సహా పాడయిపోయిందో అనాడే పో
యాను, ఇప్పు డిదొక జీవచ్ఛవం. ఇదైనా నీ ఇంట్లో
ఉండదగదు. పోతున్నా— (పోవును)

సుబ్బ:- (చీకాకుగా అటూ యిటూ తిరుగుతుంటాడు. కొంత
సేపటికి నిబ్బరపడి) ఏదో ఆవేశంలో అనేశాను. కొండ
నాలుక్కి మందువేస్తే ఉండనాలుక ఊడినట్లయింది.
కన్నకూతురు రిలా యెదురు తిరుగుతుందని కలలో
గూడ అనుకోలేదు. గుడ్డువచ్చి పిల్లను వెక్కిరించి
దన్నట్లు నాకూతురే నన్ను వ్యాఖ్యానిస్తూంటే యిక
లోకులూరుకోమంటే ఏం ఊరుకొంటారు. నా యింట్లో
నాకూతురే నాకు వ్యతిరేకంగా తయారయితే లోకు
ల్లనే వనేముంది ? అసలు ఆడపిల్లకు చదువెందుకని
యెంతగనో మొత్తుకొన్నా — వాళ్ళమ్మ పడనిచ్చిందా?
దానికేం అది స్వర్గంలో కలాసాగా ఉన్నది. అనుభ
విస్తుండంతా నేను. (ఏడుస్తాడు)

పనివాడు:- (అప్పుడే ప్రవేశించి సుబ్బరాజు మొగంపంకచూచి)

ఎందుకు బాబూ! ఏడుస్తున్నావు?—ఆ సంగతి నాకంటే

ముందేవచ్చి నీ చెవుల్లో ఎడ్డదా యేం?

సుబ్బ:- ఏ సంగతిరా?

పనివాడు:- ఆ సంగతే బాబయ్యా! గుమాస్తా సంగతి.

సుబ్బ:- (ఆశ్రింగా) గుమాస్తా సంగతేమిటిరా? చావుకబురు

చల్లగా చెప్పినట్లు చెప్పుతావేం? తొందరగా చెప్పు?

పనివాడు:- గోవిందు యిల్లు వేసినతాళం వేసినట్టే ఉంది.

సుబ్బ:- ఇల్లు తాళంవేసి పలాయనం చిత్తగించాడా యేం?

కొంపముంచి బాకీలు వసూలు చేసుకొని పోలేడుగా?

పనివాడు:- అదే పుకారుగా ఉంది. డిప్లొ.

సుబ్బ:- ఏం పుకారురా—చెప్పు చంపక తొందరగా.

పనివాడు:- అదేనండి బాబయ్యా! మీ రన్నదే. ఆసామీల

దగ్గర రావలసిన అయిదువేల రూపాయలు వసూలు

చేసుకొని—

సుబ్బ:- (కొంపమునిగినట్లు) ఆఁ, ఆఁ, రూపాయలు వసూలు చేసుకొని—పోయాడా యేమిటిరా?

పనివాడు:- పోయాడనే అనుకొంటున్నారు.

సుబ్బ:- ఆఁ, నిజంగానే? తొత్తుకొడుకెంతవని చేశాడు.

నమ్మించి తడిగుడ్డలతో గొంతు కొశాడు. అమ్మో!

అయిదువేల రూపాయలే! కూతురు పోయిందానికి

తోడిదొకటా!

పని:- అయ్యో! సత్యతమ్మ పోయిందా! ఆలనా పాలనా

అతీగతీ విచారించి పనోళ్ళని ఆదుకొనేదే మా తల్లి

పోయిందా? (ఏడ్చును)

సుబ్బ:- నీ యేడుపు కట్టిపెట్టి పోయి వెదుకు ముందు.

పని:- ఆ వెదకమంటున్నారా ! పోయిందంటికే !

సుబ్బ:- పోయిందంటి నీ వేమనుకొన్నావు ! నాతో పోట్లాడి పోయింది యిప్పుడే. ఊరు నాలుగుమూలలాగాలింతు పో.

పని:- (ధైర్యంవచ్చి) చంపేరుగదండి ! బాబయ్యగారు ! అమ్మాయిగారు పోయారంటే నేనపార్థం చేసుకొన్నానుగదండి ! మా తల్లిని పోనిత్రానా ! గాలించుక తీసుక వత్తా ఎక్కడున్నా. (వెళ్ళును)

సుబ్బ:- (దిగులుగా) నమ్మిసందుకు నాకు నామాలు బాగా పెట్టాడు గుమాస్తా “ అతివినయం ధూర్తలక్షణం ” అన్నట్లు ఇందుకే కామాలి ! అంత వినయాన్ని అభినయించాడు ? వీడి దుంప తెంచ ! అడుగులకు మడుగులొత్తినట్లు నటించాడే ! నా దగ్గర సేవకుడుగా గాదు. సేవక భిరోరత్నంగా మెలిగిందే ! నన్నిలా బుట్టలో వేసుకోవటానికేనా ? తస్సదియ్యా ! సుబ్బరాజుకే తోపి పెట్టాడే ! అయిదువేల రూపాయలు ! దమ్మిడికి దమ్మిడిగా పిల్లలు పెట్టించి లక్షాధికారి నయ్యాను. అయిదువేలు తరుగు, నాలక్షకు. (దరిదోచ నటు తిరుగుతుండగా కాలికి తాళాని తగులుతవి పీసి చూస్తాడు అపి ఇనపైట్టెవి. గుండె గుభేలుమంటుంది) ఇనపైట్టె తాళా లిక్కడికెందుకు వచ్చాయి ? కొంప ముంచి వట్టవగలే దొంగలు పడలేదుగా కొంపలో ? (అనుమానంగా యినపైట్టె దగ్గరికి వెళ్ళుతాడు గుండెలు బాదుకొంటూ) ఇంకే మున్నది. నా యినపైట్టె

పశ్చాత్తాప

దోచేశారు దొంగలు. ఇకపై తలుపులు తీసిఉన్నయ్. ఇక్కడి నోట్ల కట్టలేవి ! మునిగిందిరా దేవుడా ! కొంప. (ఏడుస్తాడు అక్కడొక కాగితం ముక్క కనుపడుతుంది దాన్ని చదువుతాడు.)

నా విధవ గ్రాసానికి నా అత్తవా రిచ్చిన నగల తాలూకు అయిదువేల రూపాయలూ-నగదు తాలూకు పదివేల రూపాయలూ మొత్తం పదునైదువేల రూపాయలు నావి గనుక నా వినియోగం కొత్తను తీసుకొన్నా.

ఇట్లు,

స త్య వ తి.

(నిర్విజృంభిత గుడ్డు వెళ్ళబెట్టుకొని నోరు తెరిచుకొని చూస్తాడు) ఎంతపని చేసిందిరా కూతురు కొత్తనై న కూతురు, డబ్బు విషయంలో ఎవరినీ నమ్మకూడదు నిజంగా ! “నందనునయినన్ స్వమాత నయినన్ ధన మందున నమ్మవచ్చునే !” అని ఊరకనే అన్నాడా బలిజేపల్లి-హరిశ్చంద్రలో. గుమాస్తా వెధవ గుటకాయస్వాహా చేసింది అయిదువేలు. కూతురుముండ్ల కొట్టివేసింది పదునైదువేలు. మొత్తం ఇరవైవేల రూపాయలు. పోయింది నా లక్షాధికారం. ఇరవైవేల రూపాయలు పోతే యిక ఎనబైవేల తగలబడి! కొంపమునిగి ధ్వంసపారాయణమయింది నా లక్షాధికారం ! (ఏడుస్తాడు గుండెపై చేయివైచుకొని) అబ్బో! అబ్బో! గుండెలు కొట్టుకొంటున్నయి! కొట్టుకొని కొట్టుకొని ఆగిపోవుగా - ఈ అదురుతో నా పాణాలు తేచిపోతాయేమో? (గట్టిగాయేడ్చి) పోనీయను-

లేచిపోనీయను. నా ప్రాణాలకీ డబ్బుకీ ముడివేసికొని కూర్చుంటాను. ఒకవేళ బీదోళ్ళ ఉనురు ఆ ముడిని కాస్త తెరిచివేస్తే? నా ప్రాణాలకీ, డబ్బుకీ లంకె ఉండి పోతుంది. దానితో ప్రాణాలు కాస్తా బుజ్జిన లేచి పోతాయి. నేను బ్రతుకను. చచ్చిపోతా—నిజంగా చచ్చిపోతా—నేను చచ్చిపోతే, నా మేడ, మిడ్డ, గచ్చు గలాబీలు, నీరువాలు, నాయినప్పెట్టె, లెక్క-బొంతులు ఎవ్వరు చూస్తారు? (సవ్వ) నేనే—నేనే చూస్తుంటాను. నేను చచ్చిపోయినా పిశాచానై, వయ్యానై యీ మేడలో కేవల్ రోగియకుండా తలుపులు వేసుకొని కూర్చుంటాను (అనుమానం); కొంప తలుపులు వేసి కూర్చుంటే దీపం బెట్ట దిక్కెవరు? మేడలో దీపాల్లే కపోతే గబ్బిలాలు చేరుతాయి. గబ్బిలాల గుంపు నాయినప్పెట్టెమీద వ్రాలతాయేమో? వారిలితే వాటిల్ని తువాకితో కాల్చేస్తాను. (మళ్ళీ అనుమానం) కాల్చి కాల్చి అలసి నోరు తెలుచుకొని నిద్రపోతూంటే మళ్ళీ గబ్బిలాలు మూతా చచ్చి నోట్లో రెట్టలు వేస్తాయేమో? తూ—గబ్బిలాల పెంట. తూ—తూ—(ఉన్మాదం తో పో-బో-తాడు.)

[సవ్వలో మిక్కిలి హాస్యాసక్తి]

సుబ్బ:- (సనుకవల దిరిగి) ఎవను నీవు?

కర్మ:- (సవ్వతూ) నేనా? కలెడుగట్టిన నీ కర్మఫలాన్ని

సుబ్బ:- ఆఁ, అయితే ఎందుకలా సవ్వతావు?

కర్మ:- నీన్ను జూచి, నీ ఉన్మాదాన్ని చూచి.

సుబ్బ:- ఆఁ, నాకు ఉన్మాదమా? ఎవరంటారు?

కర్త:- నేనే అంటున్నాను. లోకం గూడ అంటుందిక. స్వార్థపరుడా! ధనమే ప్రధానంగాఁ జూచుకొని దయాదాక్షిణ్యాలకు దూరమై లోపడిన పేదల్ని పీడించుకొని తింటున్నావు. పాపం! ఆ నిటుపేద చేనేత పారిశ్రామికుణ్ణి పేరయ్య నలా చేశావు. నీ కెంత బాకీఉన్నా మగ్గమాడక-డొక్కలు పూడక ఆటుబిడ్డలతో ఆచటి మంటల్లో అణగారిపోతూన్న ఆ పరిస్థితుల్లో ఆత్మణ్ణి యింట్లోనుంచి లేవదీయించావు. ఆ పేదవాఁ డెంత ఉసూరు మంటున్నాడో నీకు తెలియదు. పేదల ఉసురు తప్పతుందా? అనుభవించు నీ కర్మఫలం! నీ వంటి వారికి గుణపాఠంగా ఈ ఉన్నాదమయ జీవితాన్ని అనుభవించు పో.

సుబ్బ:- (పిచ్చియేడ్పు, ఆ యేడ్పులోనేనప్పు) నా వంటివారు- నాలాగే-అవుతారు. (నప్పు) నిష్క్రమించును.

ఆఱవ రంగము

(అనొక పాదుపడిన సత్రం. శిథిలమై పడిపోతున్న ఆ సత్రం లో ఇల్లువాకిలి లేని పేరయ్య తన ఆఱుబిడ్డలతో తలదాచుకొంటుంటాడు. ఆ సత్రం పంచలో చిరిగిన చాపమీద పేరయ్య కొడుక ఆకలితో పడి యుంటాడు. మూర్తీభవించిన దీనానందవలె పేరయ్య పొలిపనికి బోయిన తనభర్త యేదైనా తెస్తే దానితో ఆ గోబు పబ్బం గడుపుకోవాలని ఎదురు చూస్తుంటుంది ఎంతో ఆశతో. తదనుగుణంగా ఇప్పుటి యీ నేత కార్మికుని దుస్థితిని-తొలినాటి వస్త్రకారుని ఉన్నత స్థితిని తెలియజేస్తూ తెరలోనుండి ఒక పద్యం వినపడుతుంటుంది.)

పాలతొలి గృహాల బరగిన వారికి

తలదాచుకొన నేడు నెలవులేదు

పనుల మానాలు కాపాడినవారికి

కట్టుగుడ్డకు నేడు గతియేలేదు

గొప్పజమీలకే అప్పులిచ్చిన వారి

కఱచేత నేడు కాసైనలేదు

ముప్పుట మృష్టాన్నములు తిన్నవారికి

నిప్పస్తలవి నేడు తప్పలేదు

బండులోడలు - పీడలు బండులుగను

మారిపోయిన గతి పడిమారిపోయె

పసిడికిట్లు పంటలు పండి, విశ్వ

మానితంబైన వస్త్రనిర్మాత బ్రతుకు.

పేరమ్మ:- (దీనంగా) మా కాపురం - కడగండ్లకు కాపురం - ఇల్లు పోయింది, నాకిలి పోయింది. ఈ సత్యం పంచ లో పడివంచలు పడుతున్నాయి. పాడుబడ్డ యీ సత్య మూ, మా బ్రతుకూ ఒక్కటి. పడిపోతున్న దీని గోడలు మా బ్రతుకుల్ని సూచిస్తున్నాయి. మగ్గమే మనుగడగా బ్రదేశే మాకు మగ్గంలేదు, ఉన్నా వనిలేదు. చేతికి పనిలేక, పొట్టకు కూడులేక, ఉండటాని కింత యిల్లు లేక, పక్షుల బ్రతుకులన్న మా బ్రతుకులు కనాకష్టంగా ఉన్నాయి. తిండిలేక, యిల్లులేక అల్లాడు మా బ్రతుకులకన్న సిజంగా వేళకింత ఆహారం తెచ్చుకొని గూటిగా ఊకలురాని తన పిల్లలకు పెట్టి పోవట్టులుపుచ్చు పక్షి జీవితం చాలా మెరుగు. పేరు కొన్న మా దారిద్ర్యం మా తనువులకో గాని పోదేమో ?

ప్రసాద్:- (ఆశ్చర్యంతో) అమ్మా! ఆశ్చర్యమా! నాన్నం లేక ఆశ్చర్య ఆశ్చర్య అని చివరకు మనమిలా చావవలసిందేనా అమ్మా!

పేరమ్మ:- (ఉప్పొంగే ముఖంతో) వద్దు. ఆ మాట అనకు నాయనా! కాస్త ఓర్పుకొని పడుకో. ఏమైనా కూలి పనిచేసి తెస్తానని పోయాడు మీ నాన్న. రానియ్యి తొందరగావండి ముందు నీకు పెడతాను.

ప్రసాద్:- (ఏడుస్తూ) అమ్మా! నాన్న కూలికి పోయాడా? కూడులేక చొక్కలెండి ఎముకల గూడైన ఆ చొక్క బాబయ్య కూలిపని యేం చేస్తాడమ్మా!

పేరమ్మ:- ఏం చేస్తామురా! కడుపు కాలుతుంటే,

పేరయ్య:- (అప్పుడే వస్తాఁడు బిక్క-మొగంతో)

పేరయ్య:- ఏమట్లున్నావు? ఆ కూలినిగూడా దొంగిలించా?

పేరయ్య:- (ప్రాణదూషితో) దొరుకుతుంది పని. నన్నుజూచి నా బలుపును జూచి పనిచేయించుకొనే నాశ్వేవరు చేద్దామన్నా. ఎక్కడికి పోయినా చుక్కెదురే మనకు.

పేరయ్య:- ఎట్లాగోనిన్న ఆ కూలి తెచ్చిన నాల్గణాలతో నూకలు తెచ్చుకొని కాలం గడుపుకొన్నాం. ఈ రోజుది గూడాలేదా? కొడుకల్లాడుతున్నాడే కూటికి. ఇప్పుడేం దారి.

పేరయ్య:- (తెంపుగా) ఒక్కటేదారి. ఇద్దరమూ కలిసి, కళ్లు మూసుకొని కాలవలో పడదాం.

పేరయ్య:- మనం కాలవలో పడితే పిల్లవాడేం కావాలి?

పేరయ్య:- అదే వెనక్కులాగుతుంది మళ్ళీ పాడుమనసు.

ప్రసాదు:- ముగ్ధరమూ చచ్చిపోదాం నాన్నా! ఆరటి మంటల్లో మాడిమాడి చచ్చేదానికంటె అదే మేలునాన్నా! అప్పుడుగాని మనల్నిపట్టిన దరిద్రదేవత తొలగిపోదు నాన్నా!

పేరయ్య:- (పెకలివచ్చే దుఃఖితో) వద్దు. ఎవ్వరూ చావవద్దు (మంగళసూత్రం తీసి పేరయ్యకిచ్చుచూ) ఇదిగో! మంగళసూత్రం - దీన్ని ఎక్కడైనా - తెగనమ్మి బియ్యం తీసుకొనిరా-పో-ఊ-పో ఆనుమానం వద్దు. పిల్లవాడొకరికి కొట్టకొంటున్నాడు-ఊ-పో-త్వరగా-పో-పో.

పేరయ్య:- (నివ్వెటపోయి) వద్దు - మాంగల్యం - అమ్మగూడదు - ఈ సూత్రమే సవిత్రమైన దాంపత్య ధర్మ సూత్రము. దీన్ని అమ్మమంటున్నావా? తప్పు తప్పు.

పేరమ్మ:- (తెగవతో) తప్పులేదు, గిప్పులేదు. ఆకలి అమ్మిస్తున్నది. ఈ తాళిబొట్టుతోనే యీ రోజు గడవాలి - అనుమానించుతున్నావా? తీసుకో దీన్ని - ఊ - తొందరగా - తీసుకొని పో - దీన్నమ్మి బియ్యం తొందరగా తీ -

పేరమ్మ:- మర్యాద హట్టిలో గలుపుకొని, ఈ పాడుపొట్టు కోసం పెళ్లాం మెడలోని తాళిబొట్టుమ్మక్కోవటమా?

పేరమ్మ:- మానం - మర్యాద తరువాత చూచుకొందువుగాని ముందుప్రాణాలు నిలబెట్టు. వెనుకాడతావెందుకయ్యా! దీన్నమ్మందే యీ పూట మన పొట్టలు నిండవు. ఊ, తీసుకో దీన్ని. కొడుకు ఆకలితో కొట్టుకొంటుంటే నేను చూడలేను. తీసుకో దీన్ని నుండు.

పేరమ్మ:- దీనితో - ఈ రోజు గడుస్తుంది. రేపు మళ్ళీ చూచుంటే. ఇంతమాత్రానికి దీన్ని అమ్మమండ్రి న్నావు. వద్దు. దీన్నమ్మనద్దు.

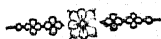
పేరమ్మ:- ఈరోజు గడిస్తే రేపు సంగతి రేపు చూచుకోవచ్చు. దీన్నమ్మి తేకపోతే ఆకలితో మృత్యుముఖానబడి ఉన్నాడే కొడుకు, ఒక్క-గాని ఒక్క- కొడుకు. వాణ్ణి చంపుకొంటామా ?

పేరమ్మ:- (హఃఖంతో) వద్దు. వాణ్ణి చంపుకోవద్దు.

పేరమ్మ:- అయితే తీసుకో దీన్ని - ఇది మన సొత్తు. మన వస్తువుని మనమమ్మకొంటే తప్పేముంది? ఇదిగో తీసుకో - అమ్మి బియ్యం తీసుకొనిరా (ఇచ్చును) పో - తొందరగా -

పేరయ్య:- పోతాను-అమ్మతాను మంగళనూత్రాన్ని-బియ్యం తెస్తా-ఈ బీదలపాట్లెలా ఉన్నాయి--బీదలపాట్లు కవులు నాటకాలు వ్రాసేకోజు లయ్యాయి-ఎందుకు వ్రాయరు? కవులు నాటకాలు. వెళ్లాల మెడలోని తాళిబొట్టు ల్ని సైతం తెగనమ్మకొనే పేరయ్యలుంటే దేశంలో-ఈ పేరయ్యల విషాదగాధలు కవులెందుకు నాటకాలు వ్రాయరు ? వ్రాస్తారు--వ్రాయాలి--దేశంలో ఇటు వంటి వారి బ్రతుకులు ప్రిజలు-ప్రభుత్వంగుర్తించాలి. పేదవాడు పేవుల్ని మాడ్చుకొని చచ్చిపోతుంటే - ఉన్నవాడు తాను తినటమే కాక తనయింట కుక్కలకూ, కోళ్లకూ పారబోసుకొంటున్నాడు. ఈ తిరకాను లోకానికర్థం కావాలి. ఈ దరిద్రదేవత యినుప పాదాల క్రింద నిరాహార నిరుద్యోగ మహాశిశుచాల వికట నాట్యాలక్రింద నలిగిచచ్చే మా పేదల బ్రతుకులు-మా వస్త్రకారుల బ్రతుకులు లోకాని కందీయాలంటే కవులాప్రే హృదయాలతో అశ్రుసిక్తములైన కలాలతో మా విషాదగాధలు వ్రాయాలి. (వెళ్ళును)

(తెరవడాల్సి)

ఏడవ రంగము

రాజమార్గము

(ప్ర)వేశం - ఆచటి పంటలకాగలేక భార్య మేడలాని మంగళ సూత్రాన్ని బియ్యం తీసుకొని పోవాలని వస్తూన్న పేరయ్య - వేపభ్యం లో తదనుగుణంగా ఆచలియొక్క విపరీతామాల్ని తెలియజేస్తూ సద్యం విన పడుతుంది.

ఆచలి - రక్తమాంసముల

ఆర్పి సరముల బిప్పిసేయ నా

ఆచలి-ప్రాణికోష్టను మ

హావళియాన్నులమాడ్చివేయ నా

ఆచలి-మృత్యుదేవత భ

యంకరకేళి ముఖ్యహేతు వీ

ఆచలి-మానవత్వ మణ

గార్చెడు ఆచలి-ఎంతఘోరమో!

పేరయ్య:- మండిపోతూన్న మా ఆచలివలె, ఈ యెండంత మండిపోతుంది? కడుపుతో గాలుతున్న దానికిదోడు కాళ్లు గాలుచున్నవి, నెత్తిగాలు చున్నది. ఏం చేసేది? ఎక్కడైనా ఈ మంగళసూత్రాన్ని తెగనమ్మకొని తొందరగా బియ్యం తీసుకొని పోవాలి.

(వెనుక ప్రక్కన వికటాప్తహాసం.)

పేరయ్య:- (తిరిగిచూచి) ఎవరా నవ్వేది?

అమ్మను - ఈ మంగళసూతాన్ని తెగనమ్మను-తిరిగి
పోతాను (వెనుకకు తిరిగి పోబోవును)

అమిద్ ఖాన్:- (వెనుకనుండి వస్తూ) ఏయ్ పేరయ్యా ! నీకి
హెడ్డా పోతావ్ ?

పేరయ్య:- ఎవరివి నీవు? (తేరిచూస్తాడు)

అమిద్:- హానె! హేమ్మి ఊస్తావ్ నీకి ధెయ్యం లాగ.

పేరయ్య:- (గుర్తించి) ఖాన్ గారూ! మీరా? ఇక్కడికెందుకు
వచ్చారు ?

అమిద్:- హారె ! నీకోషం తిగ్గి తిగ్గి నచ్చాం. హింటికి పో
యాం. హిల్లు అప్పవాడ్కి పోయింది అంటగా. నీకీ
నెత్తిమీదా పిల్కానై. మాదీ బాకీమాట హేమ్మి
మెస్తావ్.

పేరయ్య:- (దీనంగా) ఇప్పుడేం చెప్పమంటావు? ఇల్లుపోయింది.
చెట్టుకుట్టి గట్టుకొన్నట్లయింది మా వని. తిండిలేక
మాడిచస్తున్నాం. ఇప్పుడు మీరు బాకీమాట చెప్ప
మంటే మూల్లెనక్కమీద తాటికాయ పట్టట్లున్నది.

అమిద్:- హయితే మాదీబాకీ హియ్యనంటావ్ ?

పేరయ్య:- ఇయ్యనంటున్నానా ? ఇస్తాను.

అమిద్:- హెప్పుహయ్యా హింకా యిచ్చేది?

పేరయ్య:- ఇస్తాను. చావక బ్రతికుంటే.

అమిద్:- హారే, హేమ్మి మాటల్ నాకీ హయోమయం.
నీకి బుద్ధి ఉందిలేదూ హయ్యా! మాదీ దగ్గరా పైకం
వాయిదాకీ తీసి నెలల్కి నెలల్కి ఘడిపేస్తున్నావ్.
మాకీ పైకం నిండా జరూవ్. హిస్టే యిచ్చితీ గాలి
సచ్చితీరాలి.

పేరయ్య:- నీ వన్నా అనకపోయినా సిద్ధంగనే ఉన్నా చావటానికి.

అమిద్:- హరే, నీకీ చస్తే నాదీ పైకం జబాబ్ దారీ హేవ రూ హయ్యూ!

పేరయ్య:- మీ డబ్బుకు నేనే జబాబుదారిని. నేను చచ్చి పోయినా వచ్చే జన్మలో మీ యింటి కుక్కనై పుట్టి తీరుస్తాను. కానీ, ఇప్పుడే యిచ్చితీరాలి చచ్చితీరా అని మెడగోసుకొంటు నే నెక్కడ తెచ్చేది ?

అమిద్:- (కొంచెం కోపంగా) హరే, నీకీ పైకం హిచ్చి మాదీ మెడగోసుకోమంటావ్ ? హేష్టు మాట కూశావ్ పెద్దామడిషీ ! నీకీ హింకా ఘూడం మాది పైకం కట్టి కదులు (చేయిపట్టి లాగును పేరయ్య ముందుకు పడును.)

సుధాకర్:- (హతాత్తుగావచ్చి) ఆఁ, ఆఁ. ఏమిటి దౌర్జన్యం నడిపితిలో — ఈ నిరుపేదచాణ్ణి కొట్టటానికి నీ వెవరవు?

అమిద్:- నాదీ బాకీ యియ్యకపోతే లగాయించాం. హేష్టు తప్పు పెప్పుహయ్యూ !

సుధా:- ఏం, బాకీ యియ్యనంతమాత్రాన నడిపితిలో పట్టు కొని యిలా బాధిస్తావా ?

పేరయ్య:- నేను బాకీ యియ్యనంటున్నానా ?

అమిద్:- ఇస్తాడ్ బాకీ. మళ్లీ జన్మలో కుక్కావిపుట్టి హేష్టో హేష్టో యేదాంతం నెప్పాడే ! నాకీ హయోమయం.

సుధా:- అయోమయం కాకపోతే యేమింది. కడుపునిండి నమ్మ మగని ఆడలి యెఱుగదన్నట్లు. నీకేం తెలుసు

దాదా భీకరప్రసంగం చనువాణునైకకలికి శ్రీరామవధీలుపడుతున్న
యీ పేదవాణ్ణి యీ స్థితిలో నీవు బాకీ కట్టమని కచ్చి
దాదా భీకర చీకెలుబలి తీర్చివ్వరాదు కీటి .రాండా :- దాదా

అమీదా:- పేరయ్యకీ హెందూ లేదంట్లోనున్నా చిరు
మోహా:- అలా లేదు. ఆరిపేరయ్య పేతలో జన్మించితివి కాబట్టి నీవు,
ప్రతిమాధా:- ఆరిపేరయ్య హాని పోనన్నా తయ్యకం మోల్లగొట్టి వచ్చి
రాత్రి ఆరిపేరయ్య పేతంలో పుట్టినావా. అలాంటి లేదంకి
కీట్టయ్యే వచ్చడం దా ఆండాలోగలదే ఆరి

(మోహా:- ౧: ప్రాణి అమోక్షక తాగితి నీవు కాని) పేరయ్య
ఆండా పేతలో పనిచేయటంకానీ తాగితివేదా చేస్తాయంటావు?
దిలీపా:- దీక్షాపాపాన్ని చేస్తామంటే దీక్షాపాపాన్ని మోడేనా. అలాంటి
యీ గ్రహాక్షాంతిని నీవు తీరేయాలి. ఆరిపేరయ్య పేతంలో పుట్టి నీవు
సేనాయంకి సిచ్చ. (ఆండా ఆండా

అండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి. (ఆరిపేరయ్య తాగితి నీవు కాని
ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి. ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి
ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి. ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి
ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి. ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి

అమీదా:- బాక్కు హండ్లీ! వచ్చితివా. ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి.
మోహా:- సరి, బాక్స్ తాగితివా. ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి.
ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి. ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి.
ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి. ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి.

అమీదా:- పేరయ్య బాకీ నీ కీ యిస్తావా. ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి.
మోహా:- సరి, బాక్స్ తాగితివా. ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి.
ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి. ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి.
ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి. ఆండాక్షాంతి పోగొందా నీ మోహి.

అమిద్:- (ఆశ్చర్యంగా) పేరయ్యకి నీ కి ఒక్క హమాద్
కడుపులో పుట్టినారు హండి?

సుధా:- ఒక్క కడుపులోగాదు. ఒక్క కులంలో పుట్టాం.

పేరయ్య నాకేమైతే నీ కెందుకు? నీవు శేవురా, పో.
అమిద్:- పరి, పెద్దామడిషీ సెప్పావ్. హిష్టాపోయి శేవు
వచ్చి కూకుంటాం. పలామ్. మాకీ పెలవు. (రెం
డడుగులు పోయి మళ్ళీ వచ్చి) మీది హిల్లా హెక్లా
హండి!

సుధా:- మా యిల్లా? ఊళ్లోనే.

అమిద్:- (పోయి మరలవచ్చి) మరిసీపోయాం మీది పేరూ
హేష్ట హండి!

సుధా:- నా పేరు సుధాకరరావు.

అమిద్:- సుధాకరరావ్. అచ్చా అచ్చా (వెళ్ళును)

సుధా:- పేరయ్య! కొంపకాస్తా బాకీక్రింద సుబ్బరాజు స్వా
ధీనం చేసుకొన్నాడని విన్నాను. పెళ్లాం బిడ్డలతో
ఎక్కడుంటున్నావు పాపం!

పేరయ్య:- ఎక్కడుండమంటారు. ఇట్లలేనివాళ్ళని ఎవరు రాని
స్తారు. ఆ పాడుబడ్డ సత్రంలో పడుంటున్నాం.

సుధా:- పాపం! నిరాధారులైన మిమ్మల్ని ఇంట్లోనుంచి లేవ
దీయించటానికి ఆ సుబ్బరాజుకి మనసెల్లా బిష్పిందో?
ఆతని గుండె గుండెకాదు నల్ల తాతిబండ. కానీ,
అనుభవిస్తున్నాడు ప్రతిఫలం. పేదల ఉసురు ఊరకే
పోతుందా?

పేరయ్య:- ఏమిట్లుంటున్నారు?

సుధా:- ఎంత తనకు బాకీఉన్నా నిండు సంసారాన్ని కొంపలో

నుంచి లేవదీయటమా? మీ ఉనుడు తగిలి పిచ్చి ఆస్పత్రిలో ఉన్నాడు.

పేరయ్య:- (జాలిగా) ఆయనకి పిచ్చిపట్టిందా? పాపం!

సుధా:- పాపమని జాలితలుస్తున్నావా? నీకు చేసిన మహాప

కారానికి. పిచ్చి పేరయ్యా! ఏమిటి నీ హృదయం?

పేరయ్య:- నా హృదయం ఏమికాదు. కష్టం సహించరానిది.

పగవాళ్ళకైనా కష్టాలు కోరుకోవటం నాకిష్టంలేదు.

అండటూ బాగుండాలి.

సుధా:- పేరయ్యా! నీవొకరిని జాలితలంచుతున్నావు.

ఉండనిల్లు, వండపానువు, తినలిండిలేక ఆలుబిడ్డలతో అల్లా

డుతున్నావే. నిన్ను జాలితలంచే వాళ్ళెవరు?

పేరయ్య:- నన్నెవరూ జాలితలంచవద్దు. నేనుమాత్రం పగ

వాళ్ళకైనా కష్టంవచ్చిందంటే సహించలేను. అది నా

స్వభావం. ఏం చేయమంటారు?

సుధా:- ఆ భావమే లోకంలోని ప్రజలందరికీ ఉంటే లోకం

స్వర్గలోకం కాదా? పేరయ్యా! మొగ మలా వాడి

పోయిందే? అన్నం తిన్నావా? పాపం!

పేరయ్య:- లేదు. అన్నానికి బియ్యంలేక - (మంగళసూత్రం బయటికి తీయను.)

సుధా:- (చూచి చకితుడై) ఏమిటది మంగళసూత్రమా?

పేరయ్య:- ఆ, మంగళసూత్రమే. దీన్ని తెగనమ్మి బియ్యం

తీసుకొనిరమ్మని నా భార్య ఇచ్చింది. అక్కడ పిల్లి

వాడకాలికి నిలువలేక అల్లాడుతున్నాడు.

సుధా:- (ఉద్విగ్న హృదయంతో) ఎట్టి సంఘటన! వస్త్రనిర్మాత జీవితమే స్థితికి వచ్చింది! తిండిగింజలు లేక

పెళ్లాం మెడలో తాళిబొట్టును పైతం అమ్మకొంటు
న్నాడు! ఆశ్చర్య మేమిటి? అన్నం పెట్టలేక కన్న
బిడ్డల్నే అమ్మకొంటున్నాడు. జమిందార్లకే అప్పు
లిచ్చిన జాతియిది, ఎంత తారుమారయింది!

బంగారమది పంటపండిన గేహాలు
నిప్పుచృరాలతో నిండిపోయె
మజిలీస్తు పొరుగుసీమలకంపిన గృహాలు
మగ్గాలుసాగక మాటుమణగె
సిరులకాణాచిగాఁ జెలగిన యిండ్లలో
ఇనుపగజ్జెలతల్లి యేలుచుండె
అన్నపూర్ణకు నిలయమ్ములౌ నిలయమ్ము
లన్నాతుకుల కూటి అటపులయ్యె
కీరుతులు దీవులన్నిట బాఱజల్లి
భారతీయతకే గర్వకారణమగు
వస్త్రనిర్మాత జీవిత పథమునేడు
కంటకంబయి పోయెగా కాలమహిమ !

పేరయ్యా! ఆడవాళ్ల మెడలోని ఆ తాళిబొట్టెం
దుకమ్మతావు. ఇదిగో! ఈ రెండు రూపాయలు తీసు
కొని తొందరగా బియ్యం తెచ్చుకోపో - నీ ఆలుబిడ్డ
లాఁకలికేహతున్నారో పో - పాపం నీ కొఱకెదురు
చూస్తుంటాను. (రెండు రూపాయల నోటు ఈబోవును)

పేరయ్య:- (తీసుకోవటాని కనుమానిస్తున్నాడు)

సుధా:- అనుమానిస్తున్నావా? పేరయ్యా! తీసుకో (ఇచ్చి)
అన్నట్లు మాటల్లో మఱచిపోయాను. సుబ్బరాజు
కూతురు సత్యవతి నీ విషయం ఉత్తరం వ్రాసిందిన్న.

నీ యిల్లు నీకు యిచ్చివేస్తానని, నీకు కొంత డబ్బు
గూడ మణియ్యార్డు ద్వారా పంపిస్తానని వాగిసింది.
పేరయ్య:- (సంతోషంతో) ఆఁ, నిజంగానా? ఎందుకో ఈ
పేదవాడిమీద ఆమెకంతదయ.

సుధా:- ఇది ఆమె స్వభావం. బీదలంటే జాలిగుండె గలది
సత్యవతి.

పేరయ్య:- ఆమెచాల ఉత్తమురాలు.

సుధా:- సర్వోత్తమురాలు. మణియ్యార్డు రాగానే స్వయం
గా నీకు తెచ్చియిస్తాను. చాల కష్టాల్లో ఉన్నావు
పాపం! నైరాశ్యపడకు. భవిష్యత్తును దృష్టిలో పెట్టు
కొని ప్రస్తుతాన్ని గడుపు. ఏ నాటికైనా మంచిరోజు
లు రాకపోతాయా? ప్రస్తుతం మన జీవన సమస్య
స్పష్టంగా ఉన్నా దానికి భవిష్యత్తున్నదేమో? మన
జీవిత సమస్య పరిష్కారం కోసం పోరాడుతున్నారు
మననాయకులు. ప్రభుత్వం గుర్తిస్తుందని ఆశ గలుగు
తున్నది. అందాక కష్టాలిలాగే పడాలి. తప్పదు.
స్వాతంత్ర్యం మాత్రం మన దేశానికి మాటల్లో
వచ్చిందా? ఎంతమంది మహావ్యక్తులు తమ జీవితా
లను ధారపోశారు.

స్వాతంత్ర్యలక్ష్మీ పిపాసులై తమ తమ

తీయ్యని పాణాలు తెగవచేసి

తల్లి తొత్తడికంపు - తాళ్లను తప్పింప

తమ జీవితాలనే ధారపోసి

దేశము కోసమై క్షేత్రమందుచు ఉరి

కంబాలమీద రక్తబలిచేసి

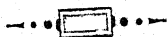
సత్యగ్రహాలలో శాంతియుద్ధాలలో
లాటీలచే మేని తాటబాసి

అన్ని విధముల మన కాదర్శమై యొప్పి
భారతోద్ధరణకు పాటుపడిన
జాతి మనది - ఓర్పు జననహక్కు మనకు
మహిని త్యాగగుణము మనదుసొత్తు.

మహాత్మాజు చూపిన యీ బాటనే మన
మనుసరిస్తాం - పేరయ్యా! చాల వేళయింది. పో -
బియ్యం తెచ్చుకో - నీ ఆలుబిడ్డ తెంతెల్లాడుతున్నారో?
తొందరగా పో -

పేరయ్య:- (వెళ్ళును)

(తెరవడును)

హర్షముతో :

పేరయ్య బియ్యం మూట తీసుకొని పోతుంటాడు. అతని అట
లిడ్డల దుస్సంఘటనను నూచిస్తూ నేపథ్యంలో గేయం వినిపిస్తుంది.

గేయం :

పోవోయీ! పోవోయీ!! పోవోయీ!!! త్వరగా
జీవితాకాశాన చీకట్లు క్రమైసీ
జీవితానికి నేడు చివరకానున్నాది

పోవోయీ! పోవోయీ! పోవోయీ! త్వరగా
ఇల్లాలు ఒక ప్రక్క ఈర్ష్యపడున్నాది
పిల్లవాడొక్కడే అల్లాడుతున్నాడు
పోవోయీ! పోవోయీ! పోవోయీ! త్వరగా.

—(౦)—

ఎనిమిదవ రంగము

సత్రము

(ఆ సత్రం పంచలో వేరయ్య కొడుకు ప్రసాదు ఆకలితో సామ్రాసిలి పడిఉంటాడు లోపల వేరయ్య కుటుంబ దుస్థితికి సహింపలేక ఆత్మహత్య చేసుకొని పడిఉంటుంది. ఇంతలో స్వపూ తెలిసి ప్రసాదు తల్లితొమ్మది తల్లిని పలుకరిస్తాడు.)

ప్రసాద్ :- అమ్మా!—పలుకవేమమ్మా!—దాహమమ్మా!—
నాలుక లాకొనిపోతుండమ్మా - నిద్ర పోతున్నావా
అమ్మా—మంచినీళ్ళమ్మా—(అనుమానంతో) పలుక
వేమమ్మా - చచ్చిపోయావా అమ్మా! (ఏడుస్తాడు)
నిజంగా చచ్చిపోయావా అమ్మా — అయితే నేను
గూడ చచ్చిపోతాను—నేను బ్రతుకనమ్మా—నాన్న
గూడ చచ్చిపోతాడు. మనందరి చావులతో—
దేశంలో మనవంటి కుటుంబాలున్నాయని లోకం గుర్తి
స్తుంది—దేశంలో - మనవంటి పేదలు బ్రతికుండేదాని
కంటే చచ్చింది మేలమ్మా—

వేరయ్య :- (వియ్యం మూటతో అదే సమయానికి వస్తాడు)
అబ్బాయి! ఆకలికి నిలువలేక ఏడుస్తన్నావా నాయనా!
ఇదిగో! వియ్యం తెచ్చాను. ఇప్పుడే అమ్మవండి
ముందు నీకు పెట్టేయి.

ప్రసాద్:- (వెళ్ళగా ఏడుస్తూ) వచ్చావా నాన్నా! (ఏడ్చును)

పేరయ్య:- ఏడువకు నాయనా! కాసేపట్లో అమ్మ అన్నం వండి నీకు పెట్టెనుండిగా—మీ అమ్మేది!

ప్రసాద్:- (ఏడుస్తూ) అమ్మ పోయింది నాన్నా —

పేరయ్య:- (గాబరాగా) అమ్మ యెక్కడికి పోయింది?

ప్రసాద్:- అదిగో—చచ్చిపోయింది నాన్నా — చచ్చిపోయింది.
(తండ్రి)కాళ్ళకుఁ జుట్టుకొని బిగ్గరగా ఏడుస్తాఁడు)

పేరయ్య:- (ఆకస్మిక దుఃఖవేశంతో) ఆఁ,—ఆఁ చచ్చిపోయిందా— (భార్యపైబడి ఏడుస్తూ) ఆఁకటి మంటల కాఁగలేక చచ్చిపోయావా—దారిద్య్రపు పెనుభూతానికి బలైపోయావా—అయ్యో! నన్ను దిక్కుమాలిన వాణ్ణిచేసి, దిక్కుమాలిన మానవలోకంలో ఉండనివ్వం లేక దేవలోకానికి పోయావా—అక్కడ దేవుళ్ళతో మన పేదజాతిని గుఱించి మొఱపెట్టుకోఁ బోయావా— బీదల సమస్య లక్కడ పరిష్కారానికి తెస్తామనుకొన్నావా—ఈ యాశయే నీకున్న ఉండు—క్షణముండు—నేనుగూడ వస్తున్నాను—మనిద్దటమూ కలిసి ఏకంగా దేవుళ్ళతో మన బీదలపాల్లు విన్నవించుకొంటాం—స్వార్థపర మానవలోకంలో మన గోడాలకించేవాళ్ళు లేరు. అచ్చట దేవలోకంలో—హెచ్చులొచ్చులు మచ్చునైనా ఉండవు—అక్కడ సుఖంగా—హాయిగా—ఉండవచ్చు. ఆఁగు—క్షణమాఁగు—నేనే గూడ వస్తున్నా—(కొడుకు దగ్గరికి వచ్చు) అబ్బాయి! ప్రసాద్—పలుకవేరా నాయనా—(మరింత దుఃఖంతో) అయ్యో!

నీవుగూడ ఇప్పుడే కళ్ళు మూశావా—ఆడలికి నిట్టనీల్లి
చివరకు శాశ్వత సుఖ నిద్రలోఁ జడిపోయావా—నీవు
గూడ దారిద్ర్య భూతాని కావలెపోయావా—
అయ్యో—(ఏడ్చును.)

(కొంత నిబ్బరపడి ఇంకొక ధోరణిలో) పో—
తొండగా పోయి మీ అమ్మతో కలుసుకో—కనుకా
ముందుగా నేఁగూడ మీతో కలుసుకోటాను.

భార్య పోయింది కొడుకు పోయాడు—పేరయ్య
మిగిలాడు (పిచ్చినవ్వు) మిగిలాడు పేరయ్య—పెళ్లాం
బిడ్డల్ని బ్రతికించుకోలేదు పేరయ్య మిగిలాడు. (నవ్వు)
మిగిలాడు చవట పేరయ్య.

(పిచ్చిధోరణిలో) నవ్వుకున్నారా—నవ్వుండి—పేరయ్య
(బతుకంతనవ్వుల పాలయింది (ఏడ్చును) ఏడుస్తున్నారా
ఎందుకు? నన్ను చూస్తే మీకు ఏడ్పు వస్తుందా? నా
కుటుంబంమీద మీకు సానుభూతి నిజంగా ఉంటే మా
ఆడటి చావుల్ని ప్రభుత్వాని కందీయండి. పేరయ్య
కుటుంబం ఆడటి మంటల్లో నర్సనాశనమే పోయిందని
లోకానికి చాటండి:—నీ కూడులేక మే మిలా చచ్చి
పోయినా—రోగాలచేత చచ్చిపోయారని ప్రభుత్వా
నికి అభాండాలు చెప్పే పెద్దమనుష్యులున్నారు. ఈ
విషయంలో మీరే సాక్ష్యం.

నిరాహార భూతానికి నీ నా ఆటబిడ్డలు బలి
అయ్యారు—దానికింకా శాంతి కలుగలేదు—నా ప్రాణా
ల్ని గూడ బలి యియ్యమంటుంది—నా ఆత్మగౌరవంతో

ఆ మహానూతానికి పరిపూర్ణ శాంతి కలిగిస్తాను. నేటితో
దాని అశాంతిని నివారిస్తాను. నా జీవిత విశ్రాంతిలో
విశ్వ శాంతికేంద్రమే నా దారికలుగుతుండేమో చూస్తాను—
ఓం శాంతిః-శాంతిః-శాంతిః— (పడి మరణిస్తున్నాను.)

(తెరలో నుండి)

ఓ దయలేని జ్ఞాకటికి

ఉల్లముదాన! దరిద్రచేపతా !

పేదల నెందుకే యిటుల

పిప్పియొనర్చెద వింకజైన న

మౌనముపొంది వేతొలగి

పోగడె భారత భూమినుండి; నీ

పాదము సోకనీయకు నె

పచ్చని మా తెలుగమ్మ యింటిలో.

